

ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ- ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ- ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2014

ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ- ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ- ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

της

ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ

Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Πάφος, Κύπρος

2014

Υποβληθείσα

σε μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων

για την απόκτηση του αυτοτελούς Μεταπτυχιακού Προγράμματος

MASTER OF ARTS στον Ελληνικό Πολιτισμό

© Αντιγόνη Χατζηαντωνίου 2014

ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ- ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ- ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Επιβλέπων Καθηγητής

Ανδρέας Αγαθοκλέους

Εξεταστική Επιτροπή

Ανδρέας Αγαθοκλέους

Διοτίμα Παπαδή

Θάνος Βερέμης

Διευθυντής Προγράμματος

Διομήδης Μαρκουλής

Αφιέρωση

Στους γονείς μου που πρώτοι μού μίλησαν για την έννοια της Δημοκρατίας.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ,

Τον επιβλέποντα καθηγητή της Διπλωματικής μου εργασίας, Δρ. Ανδρέα Ε. Αγαθοκλέους που ήταν πάντα πρόθυμος να με συμβουλεύσει και να με καθοδηγήσει καθ' όλη τη διάρκεια διεκπεραίωσης της μελέτης μου.

Τους καθηγητές μου, Δρ. Δημήτρη Ι. Παπαδή και Δρ. Διοτίμα Παπαδή για τα όσα μου δίδαξαν στον τομέα της Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας και του Αρχαίου Ελληνικού Δράματος αντίστοιχα, τα οποία μου φάνηκαν ιδιαίτερα χρήσιμα για την εργασία μου.

Τη Βιβλιοθηκάριο Άντρη, για τη διευκόλυνση σχετικά με το δανεισμό μεγάλου μέρους βιβλίων που χρησιμοποίησα στη Διπλωματική μου Εργασία.

Τον Ανδρέα, για την εκτύπωση, την Κατερίνα και την Ειρήνη για την εξυπηρέτησή τους σχετικά με την συγκέντρωση του υλικού που χρειάστηκα από άλλες πόλεις, καθώς και για την υπομονή τους.

Summary

Watching the latest developments in international news, while I was working on the present study, I realized how essential is for all of us to know and be taught about the Athenian Democracy. The system of government to which this specific assignment refers to had functioned in a very different way than what we experience in modern Democracy and this is what I intend to present below. For the Athenian citizens of the 5th and 4th century BC it would have been inconceivable to see all this violence and remain inactive. But, on the other hand, it is a great fallacy to believe that we can restore the institutions and characteristics of the Athenian Democracy to modern age even in the least. There are further dimensions to the notion of Democracy depending on each and every period and the general framework. That is exactly why it would be irrational if we demanded that the citizens of modern states be gathered in a specific place in order to take decisions concerning current issues; and that because of the heavy workload that people have to deal with nowadays. Nevertheless, people's direct participation in state decision-making could be achieved by other modern means like, for example, mobile phones and computers.

This theme triggered my interest right from the start because I consider it to be quite a current one. Furthermore, it is a theme that covers many fields like History, Philosophy, Theatre, Politics, and as a result it is placed amongst the most discussed and studied chapters of Ancient History. Our preserved texts written by the Ancient Greek Philosophers are an object of criticism especially today that more and more young and older people are disappointed and dissatisfied with the politicians and the state in general. At the same time, through the tragedies like, for example, those of Aeschylus' The Suppliants (Hiketides) and Sophocles' Antigone we see the importance that the laws had as well as the source of the people's authority in the heart of which lay the people themselves.

During the process of finding and collecting material for my study, I found multiple works and sources that have been written on this specific theme since it has triggered the interest of many researchers not only in Greece but even more so in Europe. I have

come to this realization while classifying the bibliography depending on the writer; whether he/she was Greek or other. The bibliography I found seemed to me quite useful concerning Athenian Democracy and its constitutions. From the sources I used, I singled out the scientific catalogue of the Ministry of Culture which I considered to be quite original and important concerning the progress of my research. This catalogue includes inscriptions and resolutions of the Athenian parliament and the demos as well which can be found today at the Epigraphical Museum.

Mainly, what I intend to prove through this specific assignment is the fact that the Athenian Democracy despite all its weaknesses has never stopped being the single system of government which has concerned researchers for 2,500 years after its birth. The above mentioned system of government was born in Greece and emerged again during the 18th century due to the French Revolution and the Age of Enlightenment by which the fundamental values of Democracy had risen to the surface, and these values are none other than Freedom, Isonomy (Equality before the Law) and Equality.

Περίληψη

Παρακολουθώντας τις τελευταίες εξελίξεις στη διεθνή επικαιρότητα, καθώς ασχολούμουν με τη παρούσα μελέτη, διαπίστωσα πόσο αναγκαίο είναι για όλους μας να γνωρίσουμε και να διδαχθούμε για την Αθηναϊκή Δημοκρατία. Το πολίτευμα για το οποίο γίνεται λόγος στη συγκεκριμένη εργασία λειτουργούσε με πολύ διαφορετικό τρόπο απ' ότι η σύγχρονη Δημοκρατία την οποία βιώνουμε και αυτό σκοπεύω να παρουσιάσω στη συνέχεια. Για τους Αθηναίους πολίτες του 5ου και 4ου αιώνα π.χ. θα ήταν αδιανόητο να βλέπουν όλες αυτές τις βιαιότητες και να μένουν άπραγοι. Όμως από την άλλη είναι μεγάλη πλάνη να πιστέψουμε ακόμα και στο ελάχιστο, ότι μπορούμε να επαναφέρουμε τους θεσμούς και τα χαρακτηριστικά της Αθηναϊκής Δημοκρατίας στη σύγχρονη εποχή. Η έννοια της Δημοκρατίας παίρνει άλλες διαστάσεις ανάλογα με τη κάθε περίοδο και το γενικότερο πλαίσιο. Γι' αυτό ακριβώς θα ήταν παράλογο εάν για παράδειγμα απαιτούσαμε από τους πολίτες των σύγχρονων κρατών να συγκεντρώνονται σε ένα χώρο προκειμένου να λάβουν αποφάσεις για τρέχοντα ζητήματα και αυτό εξαιτίας του φόρτου εργασίας που αντιμετωπίζουν σήμερα οι άνθρωποι. Παρόλα αυτά η άμεση συμμετοχή του λαού σε αποφάσεις του κράτους, θα μπορούσε να επιτευχθεί με άλλα σύγχρονα μέσα, όπως για παράδειγμα τα κινητά τηλέφωνα και τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές.

Το θέμα αυτό μου προκάλεσε το ενδιαφέρον από τη πρώτη στιγμή, λόγω του ότι, το θεωρώ ιδιαίτερα επίκαιρο. Επιπρόσθετα είναι ένα θέμα το οποίο καλύπτει πολλούς τομείς όπως την Ιστορία, τη Φιλοσοφία, το Θέατρο, τη Πολιτική με αποτέλεσμα να κατατάσσεται σε ένα από τα πιο πολυσυζητημένα και μελετημένα κεφάλαια της Αρχαίας Ιστορίας. Τα κείμενα που μας σώζονται από τους Αρχαίους Έλληνες Φιλοσόφους αποτελούν αντικείμενο προβληματισμού ιδιαίτερα σήμερα που όλο και περισσότεροι νέοι, αλλά και μεγαλύτεροι είναι απογοητευμένοι και δυσαρεστημένοι από τους πολιτικούς και το κράτος γενικότερα. Ταυτόχρονα, μέσα από τις τραγωδίες όπως για παράδειγμα τις Ικέτιδες του Αισχύλου και την Αντιγόνη του Σοφοκλή βλέπουμε τη σημασία που είχαν οι νόμοι καθώς και η πηγή εξουσίας του λαού, που ήταν στην ουσία ο ίδιος ο λαός.

Κατά τη διαδικασία εξεύρεσης και συγκέντρωσης υλικού για τη μελέτη μου, εντόπισα πολυάριθμα έργα και πηγές που έχουν γραφτεί για το συγκεκριμένο θέμα, αφού έχει προκαλέσει κατά καιρούς το ενδιαφέρον σε αρκετούς ερευνητές, τόσο στην Ελλάδα και πολύ περισσότερο στην Ευρώπη. Αυτό το διαπίστωσα ταξινομώντας τη βιβλιογραφία ανάλογα με το αν ήταν Έλληνα ή άλλου ξένου συγγραφέα. Η βιβλιογραφία που εντόπισα μου φάνηκε ιδιαίτερα χρήσιμη και με διευκόλυνε στο να μπορέσω να σχηματίσω μια συνολική εικόνα για την Αθηναϊκή Δημοκρατία και τους θεσμούς της. Από τις πηγές που χρησιμοποίησα, ξεχώρισα τον επιστημονικό κατάλογο του Υπουργείου Πολιτισμού τον οποίο θεώρησα ιδιαίτερα πρωτότυπο και σημαντικό, για τη πορεία της έρευνάς μου. Ο κατάλογος αυτός περιλαμβάνει επιγραφές και ψηφίσματα της Αθηναϊκής βουλής καθώς και του δήμου που σήμερα βρίσκονται στο Επιγραφικό Μουσείο.

Αυτό που κυρίως επιδιώκω να αποδείξω μέσα από τη συγκεκριμένη εργασία, είναι το γεγονός ότι η Αθηναϊκή Δημοκρατία παρ' όλες τις αδυναμίες της, δεν παύει να είναι το μοναδικό πολίτευμα το οποίο απασχολεί 2.500 χρόνια μετά τη γέννησή του. Το εν λόγω πολίτευμα γεννήθηκε στην Ελλάδα και αναδύθηκε ξανά το 18ο αιώνα με τη Γαλλική Επανάσταση και τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό που έφεραν ξανά στην επιφάνεια τις θεμελιώδεις αξίες του Δημοκρατικού πολιτεύματος και αυτές δεν είναι άλλες από την Ελευθερία, την Ισονομία και την Ισότητα.

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή....1

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΟΙ ΑΞΙΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΠΙΤΑΦΙΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ....3

1.1. Ο Επιτάφιος του Περικλή- Πελοποννησιακός Πόλεμος....3

1.2. Επικαιρότητα....6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ....9

2.1 Ετυμολογία- Ορισμός....9

2.2 Ιστορία της Δημοκρατίας....10

2.3 Χαρακτηριστικά της Αθηναϊκής Δημοκρατίας....15

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΘΗΝΑ....19

3.1 Δικαιώματα και Προνόμια των Πολιτών....19

3.2 Γυναίκες....23

3.3 Μέτοικοι....23

3.4 Απελεύθεροι....24

3.5 Δούλοι....25

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ....29

4.1 Εκκλησία του Δήμου....29

4.2 Βουλή....33

4.3 Άρειος Πάγος....36

4.4 Δικαστήρια....38

4.5 Άρχοντες....40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΟΥΣ....43

5.1 Σόλων....43

5.2 Πεισίστρατος....46

5.3 Κλεισθένης....47

5.4 Εφιάλτης....49

5.5 Περικλής....51

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ..... 57
6.1 Διαφορές και Ομοιότητες Αθηναϊκής με Σύγχρονη Δημοκρατία..... 57
6.2 Γιατί είναι Επίκαιρη η Μελέτη της Αθηναϊκής Δημοκρατίας στις μέρες μας; 61
Συμπεράσματα 63
Βιβλιογραφία..... 68

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1: Ψήφισμα σχετικά με τη Σικελική εκστρατεία 6
Εικόνα 2: Αντιτυραννικός Νόμος 14
Εικόνα 3: Πνύκα 18
Εικόνα 4: Αγορά 22
Εικόνα 5: Παλαιό / Νέο Βουλευτήριο 33
Εικόνα 6: Διαμονή πρυτάνεων 36
Εικόνα 7: Δικαστικές Ψήφοι 40
Εικόνα 8: Κίονες Προπυλαίων 54
Εικόνα 9: Άποψη Ερεχθείου 55
Εικόνα 10: Αθηναϊκό πολίτευμα 67

Εισαγωγή

Καμία άλλη λέξη δεν έχει απασχολήσει τόσο όσο η λέξη Δημοκρατία. Της έχουν προσάψει κατά καιρούς διάφορα επίθετα, για να περιγράψουν τις ποικίλες παρεκβάσεις της, για παράδειγμα Ολιγαρχική Δημοκρατία ή Αριστοκρατική Δημοκρατία. Η σημερινή μορφή Δημοκρατίας θα μπορούσε κάλλιστα να χαρακτηριστεί ως Ολιγαρχική Δημοκρατία, για το λόγο ότι είναι αντιπροσωπευτική, ο λαός δηλαδή αντιπροσωπεύεται από μια μερίδα βουλευτών, που ο ίδιος έχει εκλέξει.

Οι εξελίξεις που παρακολουθούμε το τελευταίο διάστημα, στη διεθνή και τοπική επικαιρότητα, σε συνδυασμό με τις βιαιότητες των κρατών, καθώς επίσης και ο φανατισμός που συναντούμε καθημερινά από τα διάφορα πολιτικά κόμματα, με οδήγησαν στο να ανατρέξω στη γέννηση της Δημοκρατίας στην Αρχαία Ελλάδα. Ένα πολίτευμα της μετριοπάθειας και της μεσότητας, που αν εφαρμοστεί στη πλήρη μορφή του θα έχουμε τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Η παρούσα εργασία στοχεύει να καταδείξει το πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος της παιδείας, ούτως ώστε η Δημοκρατία να παραμείνει πάντα επίκαιρη και να παραδειγματιζόμαστε με δημιουργικό τρόπο, για να είμαστε ενεργοί πολίτες και να έχουμε άποψη για τα όσα συμβαίνουν στη κοινωνία μας. Αυτό θα μας αποτρέψει από πολλούς κινδύνους και θα αποφέρει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα για το κράτος. Ωστόσο δεν πρέπει να ξεχνάμε τη μετριοπάθεια, μιας και αυτός είναι ο ρόλος και ο χαρακτήρας του εν λόγω πολιτεύματος, γι' αυτό άλλωστε άντεξε μέσα στο χρόνο. Το αντίθετο, δηλαδή ο φανατισμός, μόνο καταστροφικά αποτελέσματα μπορεί να προκαλέσει, όπως είναι ο διχασμός, καθώς και άλλα πολλά που θα βλάψουν εν τέλει το κράτος.

Η έννοια του πολίτη είχε και τον $5^{ο}$-$4^{ο}$ αιώνα πολύ σημαντικό ρόλο. Η ενεργή συμμετοχή του στα κοινά, με τις αποφάσεις που έπαιρνε στην εκκλησία του δήμου, αλλά και στη βουλή, όπου μπορούσαν επίσης αρκετοί Αθηναίοι πολίτες να λάβουν μέρος, του προσέδιδε κύρος και ασφάλεια. Τα δικαστήρια επίσης φρόντιζαν ώστε να επικρατεί ηρεμία και τάξη και το δικαστήριο του Αρείου Πάγου μεριμνούσε για την

αποφυγή εγκληματικών πράξεων μεταξύ των ίδιων των πολιτών. Ο ρόλος των πιο πάνω θεσμών ήταν καίριας σημασίας, καθώς και η επινόησή τους και η εξέλιξη από τους νομοθέτες Σόλωνα, Πεισίστρατο, Κλεισθένη, Εφιάλτη και Περικλή. Ο Σόλων καταρχήν εφάρμοσε μια σειρά από μέτρα που οδήγησαν στην εξυγίανση της οικονομίας και την ισότητα των πολιτών. Οι οικονομικές του μεταρρυθμίσεις είναι αυτές που τον έκαναν γνωστό και δημοφιλή στους Αθηναίους, ιδιαίτερα η περίφημη «Σεισάχθεια», και άνοιξε το δρόμο για μια σειρά νέων μεταρρυθμίσεων που οδήγησαν στην Αθηναϊκή Δημοκρατία. Επί Κλεισθένη, έχουμε μια πρώτη εμφάνιση του όρου αυτού, αλλά τότε δεν είχε τη σημασία που ξέρουμε σήμερα. Η διεύρυνση του σώματος της Βουλής και η ενθάρρυνση των Αθηναίων για συμμετοχή ήταν μια πρώτη επαφή με τις έννοιες της ισονομίας και ισηγορίας. Αργότερα, όταν ο Περικλής ανέλαβε την εξουσία (451-29 π.χ), το πολίτευμα της Δημοκρατίας διευρύνεται και παίρνει τελικά την ιδανική του μορφή. Ο ίδιος ανύψωσε το μεγαλείο της Ελλάδας με το οικοδομικό του πρόγραμμα, με τη δημιουργία ιερών, αλλά κυρίως με την οικοδόμηση του Παρθενώνα, προς τιμή της θεάς Αθηνάς, που αποτελεί μέχρι σήμερα πόλο έλξης των τουριστών.

Τα κείμενα που έχουν γραφτεί για το συγκεκριμένο θέμα είναι πολυάριθμα. Από τη μια υπάρχουν πολλοί υποστηρικτές της Αθηναϊκής Δημοκρατίας που αναγνωρίζουν τη σπουδαιότητα και τη κληρονομιά που παρέδωσε σ' ολόκληρο τον κόσμο και από την άλλη, υπάρχουν αρκετοί επικριτές που δεν παύουν να αναλύουν τα αρνητικά, και τις αδυναμίες του Αρχαίου Δημοκρατικού πολιτεύματος. Ο Θουκυδίδης αναμφίβολα υπήρξε ένας από τους υποστηρικτές της Αθηναϊκής Δημοκρατίας. Μέσα από τον «Επιτάφιο λόγο» του, βάζει τον Περικλή να μιλήσει για τις αξίες του εν λόγω πολιτεύματος, καθώς επίσης και για τις αρετές του Αθηναίου πολίτη που με τόλμη αγωνίζεται για τη διατήρηση της Δημοκρατίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΟΙ ΑΞΙΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΠΙΤΑΦΙΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ

1.1. Ο Επιτάφιος του Περικλή- Πελοποννησιακός Πόλεμος

«Χρώμεθα γὰρ πολιτείᾳ οὐ ζηλούσῃ τοὺς τῶν πέλας νόμους, παράδειγμα δὲ μᾶλλον αὐτοὶ ὄντες τισὶν ἢ μιμούμενοι ἑτέρους˙ καὶ ὄνομα μὲν διὰ τὸ μὴ ἐς ὀλίγους ἀλλ᾽ ἐς πλείονας οἰκεῖν δημοκρατία κέκληται˙ μέτεστι δὲ κατὰ μὲν τοὺς νόμους πρὸς τὰ ἴδια διάφορα πᾶσι τὸ ἴσον, κατὰ δὲ τὴν ἀξίωσιν, ὡς ἔκαστος εὐδοκιμεῖ, οὐκ ἀπὸ μέρους τὸ πλέον ἐς τὰ κοινὰ ἢ ἀπ᾽ ἀρετῆς προτιμᾶται, οὐ᾽ αὖ κατὰ πενίαν, ἔχων γέ τι ἀγαθὸν δρᾶσαι τὴν πόλιν, ἀξιώματος ἀφανείᾳ κεκώλυται.»[1]

Το πολίτευμά μας δεν έχει τίποτα να ζηλέψει από τους νόμους άλλων πολιτευμάτων, αντίθετα εμείς οι ίδιοι αποτελούμε παράδειγμα για μερικούς παρά μιμητές άλλων. Και λόγω του ότι η εξουσία βρίσκεται στα χέρια των πολλών, της πλειοψηφίας και δεν κυβερνάται από τους λίγους, ονομάζεται δημοκρατία˙ όμως όταν πρόκειται για τις ιδιωτικές υποθέσεις, οι νόμοι δίνουν ίσα δικαιώματα σ᾽ όλους τους πολίτες˙ όταν πρόκειται όμως για την προσωπική ανάδειξη και επιβολή, ο καθένας επιλέγεται στα δημόσια αξιώματα με βάση τη διάκρισή του σε κάθε τομέα και την προσωπική του αξία και όχι τόσο την πολιτική του τοποθέτηση. Ούτε πάλι η φτώχεια εμποδίζει κανέναν, εάν έχει τη δυνατότητα, παρόλο που είναι ταπεινής καταγωγής να ευεργετήσει την πόλη.[2]

Ο Επιτάφιος λόγος που εκφωνήθηκε από τον Περικλή, με σκοπό να τιμήσει τους νεκρούς του πρώτου έτους του Πελοποννησιακού πολέμου (431-421π.χ) και να προβάλει το μεγαλείο της Αθηναϊκής πόλης, αποτελεί για εμάς ένα από τα σημαντικότερα κείμενα για μελέτη. Επαινώντας το μοναδικό και δίκαιο πολίτευμα, όπως ο ίδιος αναφέρει, κατά το οποίο η πλειοψηφία έχει το λόγο σε θέματα που αφορούν τη πόλη, αποδεικνύει το μέγεθος της θυσίας των νεκρών που πολέμησαν για

[1] Μαρκαντωνάτος 1984, σσ.72,74,76
[2] Φραγκούλης 1990, σ.161

τη διατήρησή του. Επίσης με αυτόν τον τρόπο, ο Περικλής θέλει να δείξει κάτω από ποιες συνθήκες πολέμησαν οι Αθηναίοι και ότι είναι άξιοι θαυμασμού. Τους παρουσιάζει πιο πολύ ως νικητές παρά νικημένους.

Ο Πελοποννησιακός πόλεμος διακρίνεται σε δύο διαφορετικές περιόδους, η πρώτη φάση που χρονολογείται στα 431-421π.χ και η δεύτερη από το 415π.χ που διαρκεί μέχρι το 404π.χ. Στην πρώτη φάση οι Αθηναίοι εμπιστεύονται τον αρχηγό τους Περικλή και με το ισχυρό ναυτικό τους για το οποίο φημίζονταν, καταφέρνουν να κατατροπώσουν τους Σπαρτιάτες. Έπειτα ακολουθεί η σύναψη συνθήκης ειρήνης και συμμαχίας μεταξύ Αθήνας- Σπάρτης που θα διαρκούσε πενήντα χρόνια, ωστόσο λίγο αργότερα διακόπτεται λόγω της εκστρατείας των Αθηναίων στη Σικελία. Έτσι η συνθήκη ειρήνης των δύο πόλεων κράτησε μόλις έξι χρόνια και δέκα μήνες. [3]

Οι Λακεδαιμόνιοι αρνούνται να παραδώσουν την Αμφίπολη στους Αθηναίους όπως είχε συμφωνηθεί, η Μήλος παραμένει ουδέτερη λόγω του ότι από τη μια ήταν αποικία των Σπαρτιατών ενώ από την άλλη ελεγχόταν από την Αθήνα. Επομένως οι Αθηναίοι που επιθυμούσαν εδάφη της Σικελίας όπως οι Συρακούσες, προετοιμάζονται και εκστρατεύουν στο νησί. Στο επιγραφικό μουσείο της Αθήνας, υπάρχει επιγραφή που αναφέρεται στους αριθμούς των στρατευμάτων που έστειλαν στη Σικελία (βλ.εικ.1). Εντωμεταξύ οι αντίπαλοι του στρατηγού Αλκιβιάδη βρίσκουν αφορμή να τον ανατρέψουν και έτσι μένει ο Νικίας, που είχε να αντιμετωπίσει την αποφασιστικότητα και τη δύναμη που προέβαλαν οι Συρακούσιοι προκειμένου να αμυνθούν. Για το θάρρος των Συρακούσιων φρόντισε ο αρχηγός τους Αθηναγόρας, όπως πληροφορούμαστε από το Θουκυδίδη, στο Χατζόπουλο (1992) «Η πόλη μας, μόνη, είναι πολύ πιο ισχυρή όχι μόνο από το εκστρατευτικό σώμα, που όπως λένε, έρχεται εναντίον μας, αλλά κι από διπλάσιο ακόμη. Απ' όσα γνωρίζω ούτε άλογα έχουν μαζί τους ούτε θα μπορέσουν να προμηθευτούν εδώ- εκτός από λίγα από τους Εγεσταίους- ούτε οπλίτες ισάριθμους με τους δικούς μας, γιατί έρχονται με καράβια (κι είναι πολύ δύσκολο να κάνουν ένα τόσο μακρινό ταξίδι και να 'ρθουν στη Σικελία ακόμη και με τα καράβια άδεια)», (σ. 91) Η εκστρατεία των Αθηναίων στη Σικελία καταλήγει στην ήττα των πρώτων με καταστροφικές συνέπειες, πολλοί Αθηναίοι σκοτώθηκαν, ο στόλος χάθηκε. Η αποτυχία στον Πελοποννησιακό πόλεμο συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό

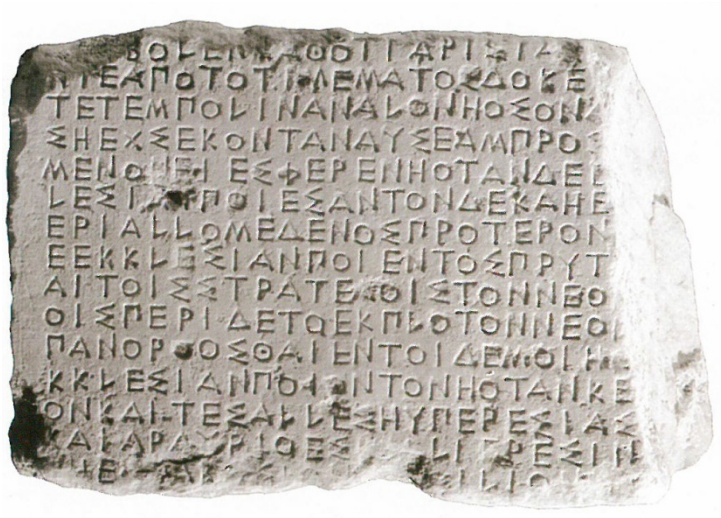
[3] Starr 1991, σσ.54-5 ; Mossé 1988, σσ.89,92

στην ανατροπή του Δημοκρατικού πολιτεύματος, αφού με αυτό τον τρόπο βρήκαν αφορμή οι Ολιγαρχικοί να επιβάλουν το καθεστώς τους.[4]

Μετά το τέλος της εκστρατείας, οι Αθηναίοι προετοιμάζονταν για τη τελετή της ταφής των νεκρών κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο, όπως πληροφορούμαστε από τον Θουκυδίδη. Πάνω σε αμάξια τοποθετούσαν τα φέρετρα, για κάθε φυλή υπήρχε ξεχωριστό φέρετρο όπου τοποθετούνταν τα οστά του καθενός που ανήκε στη συγκεκριμένη φυλή, αυτό που έμενε κενό αντιπροσώπευε όσους δεν βρέθηκαν. Τους έπαιρναν στο δημόσιο νεκροταφείο που βρισκόταν στην Ιερά Οδό προς την Ελευσίνα όπου τους έθαβαν, και τότε ένας πολίτης που διακρινόταν για τα χαρίσματά του εκφωνούσε τον έπαινο για τους νεκρούς της πόλης του. Το συγκεκριμένο, απόσπασμα που αναφέραμε στην αρχή εκφώνησε ο Περικλής για τους νεκρούς της πρώτης φάσης του Πελοποννησιακού πολέμου.[5]

Ο έπαινος βασίζεται στις κυρίαρχες αξίες του Δημοκρατικού πολιτεύματος, που είναι η καταρχήν η ίδια η λέξη που το προσδιορίζει, το γεγονός ότι στηριζόταν στη πλειοψηφία του λαού και έτσι μεγάλο μέρος του δήμου συμμετείχε στις συνελεύσεις. Ακόμη η ισότητα που απολάμβαναν όλοι έναντι του νόμου, αφού οι ίδιοι οι νόμοι καταδίκαζαν χωρίς εξαίρεση, οποιονδήποτε αδικούσε ή προέβαινε σε ενέργειες που ήταν αντίθετες προς το δημοκρατικό χαρακτήρα του πολιτεύματος, όπως έκριναν για παράδειγμα τον Σωκράτη επικίνδυνο για τη πόλη. Επιπρόσθετα η ελευθερία που έδινε στους πολίτες την ευκαιρία να κάνουν αυτό που τους ευχαριστεί χωρίς να προκαλούν την οργή των γειτόνων τους, και δίχως να είναι υποχρεωμένοι να στηρίζουν ένα πολίτευμα που ενδεχομένως να τους καταπίεζε και να αντιγράφει άλλα πολιτεύματα. Αυτό ερχόταν σε αντιπαράθεση με το Ολιγαρχικό πολίτευμα της Σπάρτης και αυτό ακριβώς ήθελε να θίξει ο Περικλής για να προβάλει τη Δημοκρατία. Ας μην ξεχνάμε άλλωστε ότι τη περίοδο που κυβέρνησε ο Περικλής στην Αθήνα η Δημοκρατία έλαβε την ιδανική της μορφή. Ήταν όμως πράγματι δημοκρατική με όλη τη σημασία της λέξης; Αυτό σκοπεύω να αποδείξω στη συνέχεια της εργασίας μου.[6]

[4] Mossé 1988, σσ.94-6,98-9 ; Sinclair 1997, σ.49
[5] Μπέρν 1970,σσ.208-9
[6] Φραγκούλης 1990, σσ. 72-3,76,79

Εικόνα 1: *Ψήφισμα σχετικά με τη Σικελική εκστρατεία, 415π.χ*., Επιγραφικό Μουσείο (Ε.Μ 659Ιβ), Γεωργακαράκου- Μπουραζέλης, Αθήνα 2007,σ.78

1.2. Επικαιρότητα

Σαν σήμερα 26 Αυγούστου 1789 επικυρώθηκαν στις Βερσαλλίες τα ανθρώπινα δικαιώματα. Μετά τα αιτήματα που τέθηκαν κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης του 1789, περί Ελευθερίας- Ισότητας- Αδελφότητας, αποφασίστηκε να νομιμοποιηθούν οι έννοιες αυτές σε παγκόσμιο επίπεδο. Πολλές φορές διερωτόμαστε κατά πόσο σχετίζεται η Αθηναϊκή με τη Σύγχρονη Δημοκρατία.

Καταρχήν είναι αδιανόητο να ταυτίζουμε την Αρχαία με τη Σύγχρονη Δημοκρατία πόσο μάλλον να επιθυμούμε να εφαρμόσουμε θεσμούς και νόμους που ίσχυαν τον 4^{ο}-5^{ο} αιώνα π. χ στη Σύγχρονη εποχή. Η πρώτη αποτελεί παράδειγμα όχι με την έννοια της αντιγραφής, αλλά με το να κατανοήσουμε ορισμένους όρους, όπως για παράδειγμα την έννοια της ελευθερίας και πως αυτή εξελίσσεται μέσα στο χρόνο, ούτως ώστε να μπορέσουμε να εξηγήσουμε τη λέξη αυτή με τη σημερινή σημασία που έχει. Θεωρώ απαραίτητη προϋπόθεση τη μελέτη αρχαίων κειμένων, όπως του περίφημου έργου του Αριστοτέλη «Ἀθηναίων Πολιτεία», για να εντοπίσουμε τις διαφορές των δύο δημοκρατιών και να δούμε πιο θετικά την πολιτική στη Σύγχρονη εποχή. Ακόμη εκτός από τα κείμενα των Αρχαίων Φιλοσόφων, πολύ χρήσιμα είναι και τα έργα των

Αρχαίων Τραγικών, όπως για παράδειγμα οι Ικέτιδες του Αισχύλου(468π.χ). Στη συγκεκριμένη τραγωδία, οι κόρες του Δαναού προσπαθώντας να ξεφύγουν από τους ξαδέλφους τους με τους οποίους ήθελαν να τις παντρέψουν, (αυτό όριζε ο νόμος εκείνη την εποχή προκειμένου να μένει η κληρονομιά στην ίδια οικογένεια), ζητώντας τη βοήθεια του βασιλιά Πελασγού, απευθύνονται στον τελευταίο με τα εξής λόγια: «Εσύ είσαι η πόλη, εσύ είσαι η Βουλή..» έτσι βλέπουμε ότι η εξουσία βρισκόταν στην ουσία στην ίδια την πόλη και συνεπώς στο λαό. Η ανάγκη που έχουμε όλοι στο να συμμετέχουμε ενεργά στις αποφάσεις που λαμβάνονται από τους αντιπροσώπους μας και να έχουμε πιο ενεργό ρόλο, όχι απλά να καλούμαστε να ψηφίσουμε μια φορά κάθε τέσσερα χρόνια καθιστά την Αθηναϊκή Δημοκρατία επίκαιρη και ενδιαφέρουσα όσο και χτές.[7]

[7] Finley 1989, σσ.11,13-4,16-7,60-1

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

2.1 Ετυμολογία- Ορισμός

Η λέξη Δημοκρατία είναι σύνθετη, καθώς αποτελείται από το ουσιαστικό δήμος και το ρήμα κρατώ. Το πρώτο συνθετικό κατά τα Ομηρικά Έπη είχε την έννοια του τόπου που κατοικείται καθώς και το σύνολο των ανθρώπων που κατοικούν σ' αυτόν. Κατόπιν αποκτά και άλλες έννοιες με την πάροδο του χρόνου, όπως την έννοια του πλήθους, των πολλών και ταυτόχρονα φτωχών που υστερούν οικονομικά σε σχέση με τους λίγους. Κι αυτό συμβαίνει κυρίως την εποχή των μεταρρυθμίσεων του Σόλωνα και του Κλεισθένη που οι άνθρωποι διακρίνονται με βάση την περιουσία τους. Έτσι σχηματίζεται μια αντίληψη ότι ο δήμος περιλαμβάνει άτομα κατώτερα ως προς το πνεύμα και το ήθος, η οποία ενισχύεται από τους Ολιγαρχικούς που αναφέρονται με περιφρόνηση στο δήμο.

Αργότερα η λέξη αυτή χαρακτήριζε τα άτομα που προέρχονταν από την ίδια πόλη. Ακόμη χρησιμοποιήθηκε από τους τυράννους εις ένδειξη της αντίθεσής τους από τον δήμο, το σύνολο δηλαδή των πολιτών ανεξαρτήτου οικονομικής κατάστασης, με άλλα λόγια, την κοινότητα. Ο Αλκιβιάδης όταν κατηγορήθηκε από τους Σπαρτιάτες ότι ήταν αρχηγός της ριζοσπαστικής παράταξης κατά τη Σικελική εκστρατεία απάντησε ότι πάντα διαφωνούσε με την τυραννία, γι' αυτό και ανέλαβε τη διαχείριση του δήμου, το σύνολο δηλαδή των πολιτών.

Όσον αφορά το ρήμα κρατώ σημαίνει εξουσιάζω, κυριαρχώ και αυτό επειδή το ουσιαστικό κράτος έχει τη σημασία της δύναμης, της εξουσίας. Παρόμοια σημασία έχει και το ρήμα άρχω, παράγωγο του ουσιαστικού άρχοντας, ο οποίος κατέχει κάποιο αξίωμα και διοικεί. Επιπρόσθετα το ρήμα νέμω φαίνεται να είναι συνώνυμο με τα προηγούμενα, πιο κοντά όμως στην έννοια του άρχω. Αυτό άλλωστε αποδεικνύεται και από τα ουσιαστικά αστυνόμος, δασονόμος, που σημαίνουν αυτός που διοικεί το άστυ (=πόλη) και αυτός που διοικεί το δάσος αντίστοιχα. Το ρήμα νέμω είχε επίσης τη σημασία του μοιράζω και αυτήν απέδιδε ως επί το πλείστον, γι' αυτό και διατηρήθηκε το ρήμα κρατώ ως επαρκέστερο της έννοιας κυριαρχώ εξουσιάζω. Επομένως η λέξη

Δημοκρατία δηλώνει το πολίτευμα κατά το οποίο την εξουσία έχει ο δήμος, και αφού ο δήμος είναι το σύνολο των πολιτών άρα την εξουσία έχουν οι πολλοί, η πλειοψηφία.[8]

Ο όρος Δημοκρατία καταγράφεται στο προοίμιο της συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο δεσμεύει τους προέδρους και πρωθυπουργούς κρατών να κυβερνούν με βάση τις αρχές της Ελευθερίας, της Δημοκρατίας και της Δικαιοσύνης.

Ενδιαφέρον μας προκαλεί το γεγονός ότι η λέξη Δημοκρατία έχει την ίδια ρίζα με πολλές ξένες γλώσσες όπως για παράδειγμα τα αγγλικά (democracy), τα γαλλικά (démocratiè), τα γερμανικά (demokratie), τα ιταλικά (democrazia), τα ισπανικά (democracia), και τα Λιθουανικά (demokratija). Το ίδιο συμβαίνει και με τις λέξεις Φιλοσοφία και Θέατρο. Έτσι η Δημοκρατία παίρνει οικουμενικές διαστάσεις.[9]

2.2 Ιστορία της Δημοκρατίας

Η Αθήνα, πρωτεύουσα της Αττικής της οποίας καλύπτει 3,770 τετραγωνικά χιλιόμετρα αποτελείται από τα βουνά Κιθαιρώνα και Πάρνηθα, τα λιμάνια του Φαλήρου, του Μαραθώνα και του Πειραιά, καθώς και εκτάσεις οι οποίες καλλιεργούνταν με ελιές και αμπέλια. Περιλαμβάνει ακόμη τα μεταλλεία του Λαυρίου καθώς και τα λατομεία μαρμάρου στην Πεντέλη με το ξακουστό Πεντελικό μάρμαρο, με το οποίο φιλοτεχνούσαν διάφορα αγάλματα και γλυπτά. Οι πολίτες διακρίνονταν σε φυλές, που οι φυλές με τη σειρά τους συμπεριλάμβαναν τις λεγόμενες φρατρίες, η ένταξη σε φρατρία αποτελούσε απαραίτητη προϋπόθεση για να κατέχει κάποιος την ιδιότητα του πολίτη. Η φρατρία, είχε θρησκευτικό χαρακτήρα, ενώ το γένος ήταν για τους ευγενείς γαιοκτήμονες. Σιγά- σιγά άρχισαν να διαμορφώνονται και τα αξιώματα όπως αυτό του άρχοντα, του άρχων βασιλεύς κ.α. Επίσης εμφανίζονται οι θεσμοί με τον Άρειο Πάγο αρχικά και κατόπιν επί μεταρρυθμίσεων Σόλωνα και Κλεισθένη διαμορφώνεται ολόκληρο το θεσμικό πλαίσιο.[10]

Όσον αφορά τον πληθυσμό, με βάση τις απογραφές, το 450 π. χ υπολογίζεται άνω των 60.000 ενήλικων ανδρών, γύρω στα τέλη του 4^{ου} αιώνα 21.000 στρατιώτες και άρα

[8] Τουλουμάκος 1979, σσ.10-7,19-20
[9] Τσάτσος 2007, σ.22 ; Jacqueline De Romily 2009, σ.156
[10] Botsford-Robinson 1977, σσ.93-5 ; Γούντραφ 2005,σσ. 54-55

80.000 όλοι οι ενήλικοι άνδρες , ενώ το σύνολο του πληθυσμού 170.000. Μεγάλο μέρος του πληθυσμού αποτελείται από μέτοικους και δούλους. Μέτοικοι ήταν οι ξένοι που κατοικούσαν μόνιμα στην Αθήνα, ο αριθμός τους υπολογίζεται γύρω στις 40.000, όσον αφορά τους δούλους υπάρχουν αντικρουόμενες απόψεις σχετικά με τον ακριβή αριθμό τους, άλλοτε αναφέρονται στις 400.000 και άλλοτε στις 60.000 με αρκετές επιφυλάξεις πάντοτε.[11]

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε καλύτερα το πολίτευμα της Δημοκρατίας, χρήσιμο θα ήταν να αναφερθούμε και στα υπόλοιπα καθεστώτα ούτως ώστε να δούμε την πορεία που ακολούθησε η Δημοκρατία. Αυτά είναι: η Βασιλεία, η Τυραννία, η Ολιγαρχία, η Αριστοκρατία και η Πολιτεία (σύμφωνα με τον Αριστοτέλη). Το καθένα απ' αυτά προσδιορίζεται από την ίδια τη λέξη που το αντιπροσωπεύει εκτός από τη πολιτεία. Για παράδειγμα η Βασιλεία που την εξουσία ασκεί ο βασιλιάς, ο οποίος διαθέτει δύναμη και κύρος καθώς ξεχωρίζει για τα φυσικά και επίκτητα χαρίσματά του, είναι υπεύθυνος για το συμφέρον της πόλης του και κάνει ό,τι μπορεί γι' αυτό, χωρίς όμως να καταπιέζει το λαό. Αρχικά το αξίωμα του βασιλιά ήταν ισόβιο, ενώ αργότερα γίνεται ετήσιο και μπορεί κάθε μέλος της κυρίαρχης τάξης να αναλάβει τα καθήκοντα που είχε ένας βασιλιάς, όπως θρησκευτικά κ.α. Ο βασιλιάς υπερέχει του νόμου επομένως έχει τη δυνατότητα να ανατρέψει ένα νόμο σε αντίθεση με άλλα πολιτεύματα όπως στη Δημοκρατία.[12]

Η Τυραννία είναι το κατεξοχήν απολυταρχικό πολίτευμα, το αντίστοιχο σημερινών δικτατορικών και κομμουνιστικών καθεστώτων που καταπιέζουν το λαό. Ακόμα και οι ίδιοι δίσταζαν να αποκαλέσουν τον εαυτό τους ως τύραννο λόγω της αρνητικής χροιάς της λέξης . Έτσι έμειναν γνωστοί στην ιστορία με το όνομά τους και το προσωνύμιο που έδειχνε τον τόπο καταγωγής τους π.χ. ο Πολυκράτης ο Σάμιος, ο Περίανδρος της Κορίνθου, Πιττακός ο Μυτιληναίος κ.α. Οι τύραννοι ως επί το πλείστον ασκούσαν βίαιη, βάρβαρη εξουσία, που στόχευε στο προσωπικό συμφέρον του ηγέτη, καθώς και τα άτομα που ήταν γύρω του (οικογένεια, άλλοι τύραννοι που τους υποστήριζαν).Αποσπούσαν μεγάλο μέρος του πλούτου από τους ευγενείς, δίχως να υπολογίζουν το λαό. Αυτό που κυρίως επιθυμούν είναι η πτώση του αντιπάλου με οποιοδήποτε μέσο. Παρέσυραν το λαό με ψέματα και ωραία λόγια γι' αυτό και συχνά

[11] Mossé 1988, σ. 183 ; Starr 1991, σ.59
[12] Glotz 1994, σσ.71-2 ; Παπαδής 2012, σσ.191-2 ; Mossé 1978, σ.495

ταυτίζονταν με τους δημαγωγούς. Πολλές φορές εκμεταλλεύτηκαν την ευκαιρία και επέβαλαν το καθεστώς τους κυρίως μετά από αποτυχία σε εκστρατεία ή αναταραχές μέσα στην πόλη μεταξύ των πολιτών και έτσι θεσπίζονται νόμοι που τους απαγορεύουν να ενεργούν κατ' αυτό τον τρόπο. (Βλ. εικ.2).[13]

Η Ολιγαρχία, είναι το πολίτευμα κατά το οποίο μια μερίδα πλούσιων πολιτών ασκεί την εξουσία. Κατά τον Αριστοτέλη υπάρχουν πολλές μορφές του εν λόγω πολιτεύματος. Καταρχήν η άκρα Ολιγαρχία όπου ο ανώτατος άρχων κατέχει ουσιαστικά την εξουσία, είναι ένα είδος αυστηρού Ολιγαρχικού πολιτεύματος. Ένα παράδειγμα αυτού του είδους πολιτεύματος ήταν η Ολιγαρχία των Τετρακόσιων (411-10). Κατόπιν, η δυναστική Ολιγαρχία, που είχε το εξής χαρακτηριστικό, εκφραζόταν από περισσότερα άτομα η εξουσία και μεταβιβαζόταν από πατέρα σε γιό. Αργότερα γίνεται δημοκρατικότερη, δηλαδή, περιορίζεται ο αριθμός των ευγενών, και πάλι η εξουσία επιβάλλεται από μια μειοψηφία ακόμη μικρότερη απ' ότι στη δυναστική Ολιγαρχία. Έπειτα μια άλλη Ολιγαρχία, που αποτρέπει τους φτωχούς από το να αναλάβουν ένα οποιοδήποτε αξίωμα, με το να επιβάλλει την καταβολή εισοδήματος .Έτσι μένει πιστή στο κύριο χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου πολιτεύματος, που είναι η ανάληψη των αξιωμάτων από τους λίγους και κατά συνέπεια τους πλούσιους, αφού σύμφωνα με τον Αριστοτέλη συμβαίνει πάντα οι φτωχοί να αποτελούν την πλειοψηφία και οι πλούσιοι μειοψηφία. Επιπρόσθετα έχουμε τη μετριοπαθή Ολιγαρχία που ταυτίζεται με τη Δημοκρατία και αυτό λόγω του ότι όπως και η δεύτερη υποστηρίζει ότι οι νόμοι είναι υπεράνω όλων. Μια τελευταία μορφή Ολιγαρχίας είναι η λεγόμενη νόθη Δημοκρατία, στην οποία πραγματοποιείται απάτη εις βάρος των πολιτών που στην πραγματικότητα δεν ισχύουν τα δικαιώματα που οι ίδιοι πίστευαν ότι κατείχαν.[14]

Στο πολίτευμα της Αριστοκρατίας, με το οποίο σχετίζεται η Ολιγαρχία, την εξουσία ασκούν οι άριστοι. Οι τελευταίοι αποτελούν μια μειοψηφία του πληθυσμού που αποτελείται από αυτούς που υπερέχουν έναντι των υπόλοιπων πολιτών, ως προς ορισμένα χαρίσματα και αρετές που διαθέτουν, αλλά και λόγω της ευγενικής τους καταγωγής. Γενικά θεωρείται δημοκρατικό καθεστώς επειδή, εκτός από τη μειοψηφία έχει λόγο και ο λαός στις αποφάσεις που λαμβάνονται που στοχεύουν στο κοινό καλό

[13] Glotz 1994, σσ. 118-21 ; Παπαδής 2012, σσ.192-3 ; Moss; 1978, σ.487
[14] Ο.π σσ.79-81,83,85-6,88-9 ; Ο.π σσ.194-5

όλων των πολιτών. Ταυτόχρονα, ο λαός μπορούσε να συμμετέχει και στην ανάδειξη των αρχόντων παρ' όλα αυτά δεν ήταν εξ' ολοκλήρου δική του η απόφαση, γινόταν ψηφοφορία και επικρατούσε η άποψη των πολλών, αυτών που είχαν πολιτικά δικαιώματα και εκπροσωπούσαν τα αντίστοιχα όργανα. Τα αντίστοιχα όργανα όμως αποτελούνταν από τους άριστους.[15]

Η Πολιτεία, είναι η ορθή Δημοκρατία σύμφωνα με τον Αριστοτέλη. Η συγκεκριμένη λέξη δεν εκφράζει απόλυτα το είδος του πολιτεύματος όπως στις προηγούμενες περιπτώσεις. Σε αυτήν οι νόμοι είναι κυρίαρχοι των ηγετών γι' αυτό όπως αναφέρει ο (Παπαδής, 2012) «θα ήταν ίσως καλύτερα να ονομάζεται Νομοκρατία», αυτό θα ήταν πιο αντιπροσωπευτικό αφού η εξουσία πηγάζει από τους νόμους. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει, ότι ο άρχοντας/ηγέτης ενός κράτους, διακατέχεται από πάθη και ένεκα αυτών, ενδεχομένως να λάβει τη λανθασμένη απόφαση επηρεασμένος από οργή, θλίψη, κ.λ.π. Επιπλέον το συγκεκριμένο πολίτευμα δεν έχει πολλούς εχθρούς λόγω του ότι αποτελείται τόσο από πλούσιους όσο και από φτωχούς, και το σημαντικότερο από πολίτες μεσαίας οικονομικής τάξης. Σε περίπτωση που οι τελευταίοι υπερισχύουν των προηγούμενων δύο, τότε η Πολιτεία είναι στην ιδανικότερή της μορφή, επειδή δεν θα επιθυμούν να αποκτήσουν όσα έχουν οι πλούσιοι αφού θα είναι ευτυχισμένοι με αυτά που ήδη έχουν, ενώ από την άλλη δεν τους φθονούν οι φτωχοί.[16]

Γενικά, βλέπουμε ότι τα πολιτεύματα που έχουν τους λιγότερους εχθρούς είναι συνήθως και τα καλύτερα και αυτά που διαρκούν πιο πολύ, όπως για παράδειγμα η Δημοκρατία, τα χαρακτηριστικά της οποίας θα δούμε αμέσως μετά.

[15] Παπαδόπουλος 1978, σσ.50-3 ; Παπαδής 2012, σσ.193-4
[16] Παπαδής 2012, σσ.195-8

Εικόνα 2: *Αθηναϊκή Δημοκρατία. Αντιτυραννικός Νόμος που ψηφίστηκε το 337π.χ.*

(Καργάκος, 2004)

2.3 Χαρακτηριστικά της Αθηναϊκής Δημοκρατίας

Αρχικά η Αθηναϊκή Δημοκρατία προτού εδραιωθεί τον 5ο-4ο αιώνα, περιλάμβανε τη λεγόμενη πολιάδα κοινότητα. Η πολιάδα κοινότητα διακρινόταν σε φρατρίες που οι φρατρίες με τη σειρά τους, συμπεριλαμβάνονταν στις φυλές, το τελευταίο συνέβαινε κυρίως σε Ιωνικές και Δωρικές πόλεις. Όταν ένα άτομο επρόκειτο να εγγραφεί ως νέος πολίτης, εγγραφόταν ταυτόχρονα και σε φρατρία αλλά και σε φυλή. Τα μέλη της πολιάδας κοινότητας είχαν έντονους δεσμούς μεταξύ τους και συμμετείχαν σε διάφορες εκδηλώσεις θρησκευτικές και πολιτισμικές, και με αυτό τον τρόπο τηρούσαν τα πατροπαράδοτα ήθη και έθιμα. Η πολιάδα κοινότητα ήταν κατά κάποιο τρόπο ανεξάρτητη, με την έννοια του ότι είχε διαφορετικούς στόχους από το κράτος λόγω του ότι προϋπήρχε και ασχολείτο περισσότερο με πολιτισμικά ζητήματα. Επιπλέον τα ατομικά δικαιώματα ρυθμίζονταν από το κράτος. Παρόλα αυτά ήταν σε διαρκή επικοινωνία και οι αποφάσεις του κράτους, συχνά την επηρέαζαν. Αργότερα έχουμε τη δημιουργία των κρατών και σιγά-σιγά την ανάπτυξη των θεσμών που θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο.[17]

Όσον αφορά τα βασικά χαρακτηριστικά της Δημοκρατίας των Αθηνών κατά τον 5ο-4ο αιώνα π.χ. αυτά είναι τα εξής, πρώτα απ' όλα είναι δημοκρατική, αυτό θα πει ότι η εξουσία προέρχεται από τη πλειοψηφία των πολιτών που συγκεντρώνονταν στην εκκλησία του δήμου. Όπως γνωρίζουμε όμως, στην εκκλησία του δήμου συμμετείχε ένα μόνο μέρος του πληθυσμού της Αττικής, αυτοί που κατείχαν πολιτικά δικαιώματα, οι γυναίκες, οι δούλοι και οι μέτοικοι αποκλείονταν, επομένως οι αποφάσεις λαμβάνονταν στην ουσία από μια μειοψηφία. Ωστόσο ήταν δημοκρατική επειδή σεβόταν το κάθε άτομο ως μοναδική οντότητα και του αναγνώριζε ορισμένα στοιχειώδη δικαιώματα, όπως για παράδειγμα το δικαίωμα ζωής και ασφάλειας που απολάμβαναν ακόμα και οι δούλοι.

Κατόπιν, η ελευθερία, το να ζει δηλαδή κανείς όπως θέλει χωρίς καταπίεση. Η ελευθερία αποτελεί μια από τις σημαντικότερες για να μην πούμε τη σημαντικότερη προϋπόθεση ύπαρξης του Δημοκρατικού πολιτεύματος, αφού με αυτή ο άνθρωπος μπορεί να εκφράζεται και να πράττει ελεύθερα αυτά που επιθυμεί χωρίς όμως να

[17] Σακελλαρίου 2008, σσ.15-9

βλάπτει το γείτονά του. Είναι πολύ στενή η γραμμή που διαχωρίζει την ελευθερία από την ασυδοσία και αυτό ακριβώς θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη, επειδή η υπερβολική ελευθερία καταλήγει στην ασυδοσία, ενώ από την άλλη η έλλειψη ελευθερίας οδηγεί το άτομο στη δουλεία.[18]

Το τρίτο χαρακτηριστικό της Αρχαίας Δημοκρατίας στην Αθήνα, ήταν η ισονομία. Το γεγονός ότι όλοι οι πολίτες είχαν ίσα δικαιώματα έναντι του νόμου ήταν πολύ σημαντικό επειδή μπορούσε ο καθένας να αναλάβει κάποιο αξίωμα, εκτός βέβαια από τα πολύ υψηλά αξιώματα όπως εκείνο του στρατηγού που απαιτούσε, όπως ήταν λογικό ιδιαίτερα προσόντα. Η επιβολή της ισότητας πραγματοποιήθηκε με τον κλήρο, που μείωνε τις πιθανότητες να αναδειχθεί στην εξουσία ένας ευγενής, ή ισχυρός πολίτης και έτσι εξισώνονταν όλοι. Τον όρο αυτό συναντάμε σε ένα τραγούδι που συνήθιζαν να λένε οι Αθηναίοι, το οποίο επαινούσε τον Αρμόδιο και τον Αριστογείτονα, τους δύο τυραννοκτόνους που επανέφεραν τη Δημοκρατία (Fassò 1971, σ.18): « Μ' ἕνα κλαδὶ μυρτιᾶς θὰ κουβαλήσω τὸ σπαθί σὰν τὸν Ἁρμόδιο καὶ τὸν Ἀριστογείτονα, ὅταν σκοτώσανε τὸν τύραννο κι ἔδωσαν στὴν Ἀθήνα ἰσονομία. Πάντοτε θὰ ἐίσθε δοξασμένοι σ' ὁλάκερη τὴ γῆ, ἀγαπημένοι Ἁρμόδιε καὶ Ἀριστογείτονα! Ἐπειδὴ ἐτοῦτοι σκότωσαν τὸν τύραννο κι ἔδωσαν στὴν Ἀθήνα ἰσονομία.».[19]

Η ισονομία είχε ιδιαίτερο βάρος για τους Αθηναίους, και αυτό το βλέπουμε και στην πράξη, μπορούσε ο καθένας να υποβάλει μια κατηγορία και η γνώμη του μετρούσε όσο ενός ισχυρότερου. Επίσης το δικαστήριο της Ηλιαίας, το οποίο αναλάμβανε υποθέσεις που αφορούσαν το λαό ήταν μια μορφή δημοκρατικού θεσμού που προστάτευε τους απλούς πολίτες και επέβαλλε την τάξη.

Το δικαίωμα της ισότητας του λόγου που απολάμβαναν οι Αθηναίοι ή αλλιώς, η ισηγορία ακόμη και παρρησία, ήταν ένα άλλο από τα χαρακτηριστικά του Αθηναϊκού πολιτεύματος. Εξίσου σημαντικό με την ισονομία, εντούτοις παρατηρούμε ότι δεν εφαρμοζόταν στην πράξη, αφού συνήθως στις συνελεύσεις έπαιρναν το λόγο οι ευγενείς, ενώ ο λαός απλώς άκουγε παθητικά. Αυτό συνέβαινε, λόγω του ότι δεν ήταν εύκολο, για κάποιον που δεν γνώριζε και τόσο καλά πώς να χειρίζεται το λόγο, και αυτό ήταν προνόμιο των πλουσίων, που είχαν τη δυνατότητα να εκπαιδευτούν σε

[18] Παπαδόπουλος 1978,σ.63
[19] Sinclair 1997 σσ.17-21, κ.α

ρήτορες. Ο Ηρόδοτος αναφέρει χαρακτηριστικά για τους Αθηναίους ότι όσο καιρό βρίσκονταν υπό τυραννική κυριαρχία, ήταν πιο αδύναμοι ενώ μόλις καταρρίφθηκε η τυραννία απέκτησαν μεγάλη δύναμη. Κι αυτό επειδή όταν η εξουσία βρίσκεται στα χέρια ενός τυράννου, ο λαός δεν έχει το δικαίωμα να εκφέρει το λόγο και έτσι να υπάρχει διάλογος και συνεπώς ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των πολιτών, αλλά είναι αναγκασμένος να υπομένει τις συνωμοσίες και τα ψέματα των τυράννων. Επιπρόσθετα αυτό έχει να κάνει και με την ελευθερία, όταν η Αθήνα βρισκόταν υπό τυραννικό καθεστώς οι πολίτες δεν μπορούσαν να κάνουν αυτό που επιθυμούσαν, και όποιος δεν μπορεί να κάνει αυτό που πραγματικά επιθυμεί είναι απογοητευμένος και συνεπώς αδύναμος.[20]

Ακολούθως, ο Θουκυδίδης αναφέρει ότι η Αρχαία Ελληνική Δημοκρατία είναι: αυτόνομη, αυτόδικη και αυτοτελής. Αυτόνομη διότι όλοι οι νόμοι προέρχονται από την ίδια, από την πολιτεία δηλαδή, που καθόριζε τα ψηφίσματα στην εκκλησία του δήμου. Αυτόδικη αφού είχε τα δικά της δικαστήρια, του Αρείου Πάγου, της Ηλιαίας που ήταν λαϊκό κατεξοχήν δικαστήριο, τη βουλή που είχε ορισμένες δικαστικές δικαιοδοσίες. Και το βασικότερο, αυτοτελής, μόνη της ασκούσε την εξουσία, με άλλα λόγια, η ίδια κυβερνούσε τον εαυτό της. Το τελευταίο, αποτελεί το κυριότερο χαρακτηριστικό της Αρχαίας Δημοκρατίας, αυτό που την ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα πολιτεύματα. Πλήθος πολιτών συναθροίζονταν στην Πνύκα, (βλ.εικ.3), όπου πραγματοποιούντο οι συνελεύσεις. Οι πολίτες αυτοί είχαν λόγο για τα τρέχοντα ζητήματα και έδειχναν την προτίμησή τους για κάποιο υποψήφιο, μέσω της διαδικασίας του κλήρου, ένα ακόμη πιο δημοκρατικό μέσο, που εξίσωνε όλους τους πολίτες.[21]

[20] Σακελλαρίου 2008, σ.325 ; Ober 2003, σσ.207-8
[21] Παπαδής 2008, σ.467

Εικόνα 3: *Πνύκα. Το βήμα των ρητόρων* (Φωτ. Απ. Κώττα,Καργάκος,2004)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΘΗΝΑ

3.1 Δικαιώματα και Προνόμια των Πολιτών

Για την απόκτηση πολιτικών δικαιωμάτων στην Αθηναϊκή Δημοκρατία, υπήρχαν ορισμένες προϋποθέσεις. Πρώτα απ' όλα, ο υποψήφιος, θα έπρεπε να κατάγεται από πατέρα Αθηναίο, αργότερα, με τη νομοθεσία του Περικλή, θα έπρεπε να έχουν και από τη πλευρά της μητέρας καταγωγή από την Αθήνα. Επιπλέον η ηλικία και το φύλο αποτελούσαν βασική προϋπόθεση εκτός από την καταγωγή. Επομένως, μόνο οι άρρενες πολίτες άνω των 18 ετών που ο πατέρας τους καταγόταν από την Αττική είχαν το δικαίωμα να εγγραφούν στους καταλόγους του δήμου και έτσι να απολαμβάνουν ορισμένα προνόμια. Παρόλα αυτά μετά από δύο χρόνια, στην ηλικία των 20 ίσχυαν στην πράξη.

Ένα από αυτά τα προνόμια ήταν η συμμετοχή στην εκκλησία του δήμου που αμέσως σήμαινε και συμμετοχή στις ψηφοφορίες για την ανάδειξη αρχόντων κ.λ.π. Τα κτίρια αυτά όπου γίνονταν οι συνελεύσεις και οι δίκες βρίσκονταν στην Αγορά, (βλ.εικ.4). Όταν συμπλήρωνε τα 30 του χρόνια, είχε το δικαίωμα να λάβει ο ίδιος υποψηφιότητα για κάποια αξιώματα, όπως για παράδειγμα το αξίωμα του στρατηγού, ή του δικαστή, νοουμένου ότι είχε αποκτήσει τις απαιτούμενες δεξιότητες και πείρα. Ωστόσο το δικαίωμα του λόγου είχαν όλοι όσοι είχαν πολιτικά δικαιώματα όχι μόνο αυτοί που είχαν κάποιο αξίωμα. Συχνά έχουμε την επέμβαση των πολιτών που φώναζαν και κορόιδευαν όσους έπαιρναν το λόγο και δεν είχαν τις απαραίτητες ικανότητες, και τότε οι συνελεύσεις μετατρέπονταν σε εξεγερμένο όχλο. Το αξίωμα του πολίτη προσέδιδε κύρος και μια κάποια ισχύ σε αυτόν που το κατείχε. Ανέκαθεν αποτελούσε φιλοδοξία των λαών, η κατάκτηση ενός τίτλου αξιώματος, που θα τους έκανε να ξεχωρίζουν από τους υπόλοιπους. Υπάρχουν επίσης και μερικά παραδείγματα ξένων που τους δόθηκε το εν λόγω δικαίωμα, μετά από προσφορά τους προς το

Αθηναϊκό κράτος, αφού όπως γνωρίζουμε οι αρχαίοι Έλληνες φημίζονταν για τη φιλοξενία τους.[22]

Η συμμετοχή στα κοινά απαιτούσε ελεύθερο χρόνο, τον οποίο διέθεταν οι εύποροι, λόγω του ότι δεν χρειαζόταν να δουλεύουν για να καλύψουν τις ανάγκες τους. Ακόμη μικρότερο ήταν το ποσοστό εκείνων που ενδιαφέρονταν πραγματικά για τα πολιτικά και θα αναλάμβαναν σε περίπτωση που συνέβαινε κάτι σοβαρό, όπως για παράδειγμα μια εκστρατεία, την ευθύνη να βγάλουν τη πόλη τους από το αδιέξοδο. Γι' αυτό αργότερα ορίστηκε να δίνεται αμοιβή σε αυτούς που προσέρχονταν στις συνελεύσεις˙ αυτό ήταν ένα πραγματικό κίνητρο ιδιαίτερα για τους φτωχούς.[23]

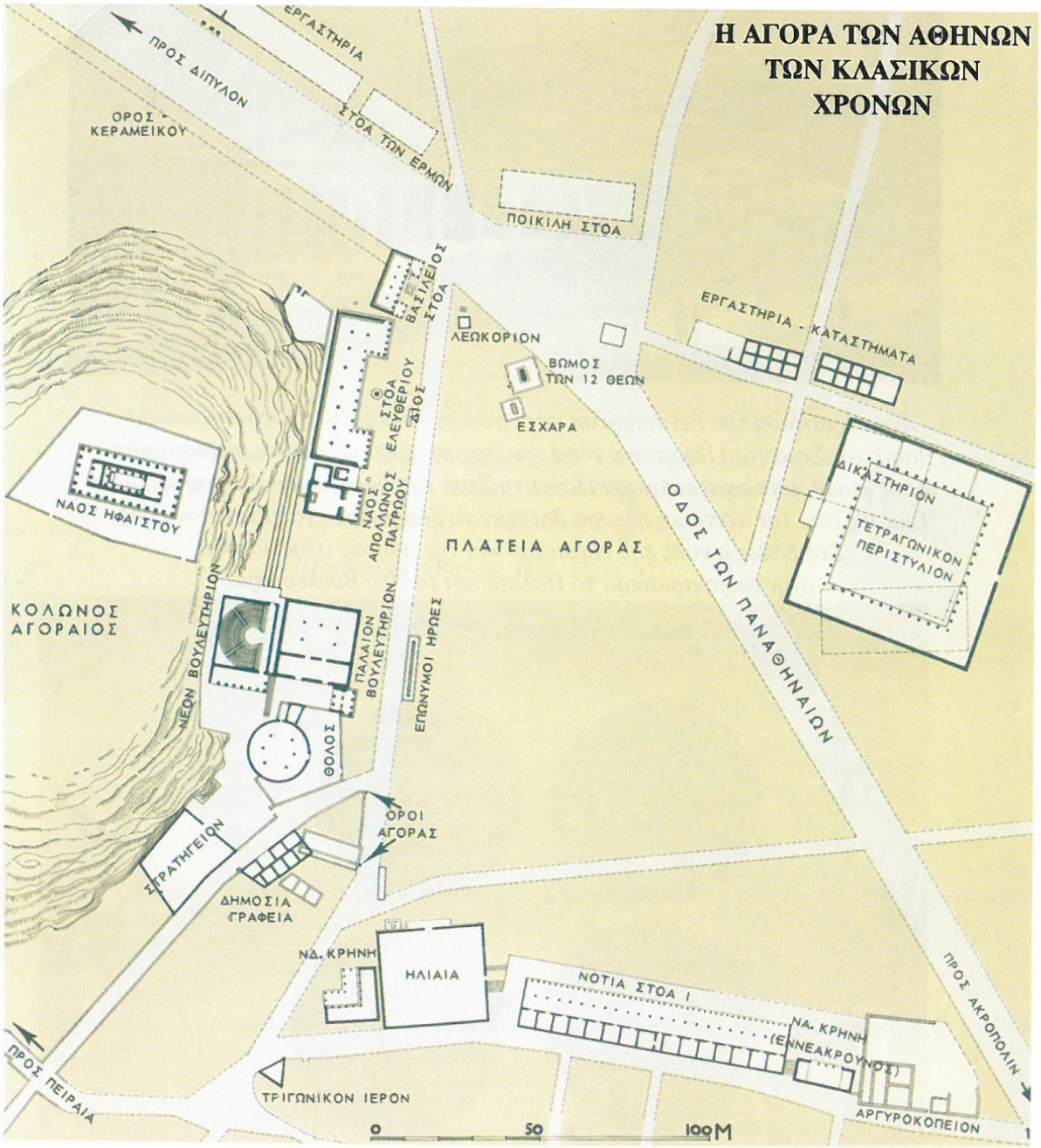
Η σχέση πόλης-πολίτη είναι αλληλοεξαρτώμενη, η ευτυχία του πολίτη εξαρτάται από την ευημερία της πόλης και το αντίστροφο. Όπως εύστοχα αναφέρει ο (Finley, 1989) η έννοια του ηγέτη και του υπηκόου συνυπάρχουν στην έννοια του πολίτη (σ.18), και αυτό επειδή ο πολίτης στην Αθηναϊκή Δημοκρατία κυβερνάται και κυβερνά ταυτόχρονα.

Ο Αθηναίος πολίτης χαρακτηρίζεται επιπλέον από ορισμένες αρετές και ελαττώματα. Αρκετά από τα πλεονεκτήματα, εκθειάζει ο Περικλής στον επιτάφιο λόγο του, όπως είναι η τόλμη, η φιλοξενία κ.α. Η τόλμη οδήγησε τους Αθηναίους στη Σικελική εκστρατεία αλλά και σε μάχες εναντίον των Ολιγαρχικών. Η ευφυΐα, φαίνεται μέσα από τα κείμενα των Αρχαίων φιλοσόφων που διαβάζοντας τα, έχουμε την εντύπωση ότι αναφέρονται σε σημερινά καθεστώτα. Κατά τη γνώμη μου, η αποφασιστικότητα και η οργάνωση των Αθηναίων τους βοήθησε σε μεγάλο βαθμό να αναδείξουν το πολίτευμά τους, το οποίο διάρκεσε πολλά χρόνια. Οργανώνονταν σε ομάδες, τις φυλές και έπαιρναν γρήγορα αποφάσεις ακόμη κι όταν απειλούσε ο εχθρός και ήταν σχεδόν σίγουρο ότι θα ηττηθούν, εντούτοις δεν δίσταζαν να πολεμήσουν για το συμφέρον της Αθήνας π.χ στον Πελοποννησιακό πόλεμο. Ακόμη, ο ήπιος χαρακτήρας τους, που τους απέτρεπε από το να συμπεριφέρονται με βιαιότητες εις βάρος των δούλων αλλά και των εχθρών τους. Ωστόσο εκτός από αυτά υπάρχουν και τα αρνητικά χαρακτηριστικά των Αθηναίων. Ένα από αυτά είναι το ότι αρέσκονταν στα ωραία και μεγάλα λόγια, με αποτέλεσμα να εξαπατηθούν πολλές φορές, όπως συνέβαινε με τους δημαγωγούς που τους παρέσυραν με τις κολακείες τους. Ένα άλλο

[22] Jacqueline de Romilly 1992, σσ.28-9,55,74 ; Sinclair 1997,σσ.36-7,155
[23] Forrest 1994, σσ.44-7

μειονέκτημα κατά τη γνώμη μου ήταν το γεγονός ότι πίστευαν για το πολίτευμά τους ότι ήταν το ιδανικότερο και το ισχυρότερο από όλα τα πολιτεύματα. Έχοντας αυτό κατά νου, έκαναν τα πάντα για να ανατρέψουν οποιοδήποτε θεωρούσαν επικίνδυνο για το πολίτευμά τους, με αποτέλεσμα πολλές φορές να λάβουν λάθος αποφάσεις και να καταδικάσουν άδικα ανθρώπους, όπως στην περίπτωση του Σωκράτη και των έξι στρατηγών της μάχης των Αργινουσών.[24]

[24] Croiset 1959, σσ.105-112

Εικόνα 4*: Αγορά*, Carey, 2004

3.2 Γυναίκες

Η Αρχαία Δημοκρατία στην Αθήνα δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί δημοκρατική, με την έννοια της συμμετοχής επειδή απέκλειε μεγάλο μέρος του πληθυσμού από αυτήν, όπως τις γυναίκες και τους δούλους. Η θέση της γυναίκας κατά τον 4^{ο} αιώνα ήταν μειονεκτική σε σχέση με αυτή του άντρα. Δεν συμμετείχε στις συνελεύσεις της εκκλησίας του Δήμου, αλλά ούτε και στις συζητήσεις που πραγματοποιούντο στα πλαίσια των κοινωνικών συναναστροφών.

Η κύρια ασχολία της ήταν τα οικιακά, έγνεθε και τακτοποιούσε τις δουλειές του σπιτιού. Ακόμη ήταν υπεύθυνη για την ανατροφή των παιδιών της, των αγοριών μέχρι την ηλικία των πέντε χρονών που πήγαιναν σε δασκάλους οι οποίοι αναλάμβαναν την εκπαίδευσή τους, ενώ των κοριτσιών μέχρι την ηλικία που παντρεύονταν, γύρω στα δεκαπέντε. Καθώς εδραιωνόταν το δημοκρατικό πολίτευμα, αυξάνονταν και τα δικαιώματα των γυναικών, μερικά από αυτά ήταν η ανταλλαγή προϊόντων που είχαν αξία ένα μέδιμνο κριθαριού, μπορούσαν επίσης να εγκαταλείψουν αυτές πρώτες το σύζυγό τους σε περίπτωση που έκριναν ότι δεν πήγαινε καλά ο γάμος τους. Σημαντικό είναι το δικαίωμα που απέκτησαν να διοργανώνουν εκδηλώσεις, κυρίως θρησκευτικού περιεχομένου. Έτσι είχαν κάτι να ασχοληθούν για να ξεφεύγουν από τις καθημερινές ασχολίες.[25]

Παρόλα αυτά δεν πρέπει να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι οι γυναίκες τον 4^{ο}-5^{ο} αιώνα, δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα, αφού τα απέκτησαν μόλις τον 19^{ο} αιώνα.

3.3 Μέτοικοι

Οι μέτοικοι, ήταν οι ξένοι που κατοικούσαν μόνιμα στην Αθήνα. Δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα και πλήρωναν ένα φόρο στο Αθηναϊκό κράτος, για τη διαμονή τους. Παρόλο που δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα και επομένως υστερούσαν σε σχέση με τους Αθηναίους πολίτες, κοινωνικά δε διέφεραν απ' αυτούς, μιας και οι τελευταίοι τους δέχθηκαν φιλόξενα μέχρι που αφομοιώθηκαν σε ένα ομοιογενές κράτος.

[25] Mossé 1988, σσ.186-7 ; Δημάκης Επιτροπή Ερευνών 1995, σσ.133-4

Οι μέτοικοι πήγαιναν στην Αθήνα για να βρουν δουλειά, μιας και την περίοδο εκείνη η οικονομία της πόλης άκμαζε. Ασχολούνταν με το εμπόριο, τη βιοτεχνία και αρκετοί μάλιστα από αυτούς χρησιμοποιούντο μαζί με δούλους σε πιο απαιτητικές εργασίες όπως την επεξεργασία μετάλλων˙ οι πλουσιότεροι δε απ' αυτούς είχαν οι ίδιοι δούλους υπό την κατοχή τους, που τους εξυπηρετούσαν. Ένα άλλο προνόμιο των μετοίκων ήταν ότι προστατεύονταν από το νόμο και σε περίπτωση δίκης οι δικαστές τους αντιμετώπιζαν ισάξια με τους Αθηναίους. Γενικά η αρχαία Αθήνα ενθάρρυνε την προσέλευση ξένων στα εδάφη της καθώς και τη μόνιμη εγκατάστασή τους. Υπάρχουν επίσης ελάχιστα παραδείγματα μετοίκων που απέκτησαν πολιτικά δικαιώματα, μετά από κάποια ευεργεσία που πρόσφεραν στην πόλη. Το γεγονός ότι η Αθηναϊκή πολιτεία φρόντιζε για αυτούς, το βλέπουμε μέσα από τους νόμους που θεσπίστηκαν επί Σόλωνα. Με το νόμο του περί απαγόρευσης των εξαγωγών γεωργικών προϊόντων, πρόσφερε δουλειά τόσο στους Αθηναίους όσο και στους μετοίκους που παρήγαγαν πλέον προϊόντα προς όφελος της ίδιας τους της πόλης. Επιπρόσθετα, ο Σόλων τους παραχώρησε όσα περισσότερα προνόμια ήταν δυνατόν με αποτέλεσμα, να διευκολύνει τη διαμονή τους και να ενθαρρύνει τη προσέλευσή τους στην Αθήνα.[26]

3.4 Απελεύθεροι

Οι απελεύθεροι ήταν οι δούλοι που κέρδισαν την ελευθερία τους είτε από μόνοι τους, δηλαδή με το να κάνουν μια σπουδαία πράξη προς όφελος αυτού που ήταν υπό την προστασία του, και έτσι να κερδίσουν την εύνοιά του, είτε μέσω της βοήθειας ενός τρίτου προσώπου που πλήρωνε ένα ποσό προκειμένου να απελευθερωθούν. Θα μπορούσαν επίσης να κάνουν κάτι προς το συμφέρον της πόλης τους και να κερδίσουν την ελευθερία τους μέσω της ίδιας της πόλης. Αναμφίβολα για τον δούλο που επρόκειτο να απελευθερωθεί η όλη διαδικασία αποτελούσε ιερή στιγμή που έπαιρνε τις διαστάσεις θρησκευτικής τελετής.

Μετά την απελευθέρωσή τους αντιμετωπίζονταν ως μέτοικοι, επομένως αποκτούσαν κάποια προνόμια, ωστόσο το κράτος δε διασφάλιζε την ελευθερία τους όπως έκανε με τους μετοίκους, αυτό επειδή προηγουμένως ήταν δούλοι. Οι

[26] Καραγάτση 1994, σ.194 ; Αρκουδογιάννη 1957, σσ.85-6,88-91

απελεύθεροι ξέφευγαν από τα δεσμά της δουλείας μόνο εάν το ήθελε ο κύριός τους και αυτό υποθέτουμε δεν συνέβαινε συχνά, εφόσον οι αριθμοί που μας σώζονται για τους απελεύθερους στην Αθήνα είναι μικροί. Επίσης, κατά τη γνώμη μου, αυτό δεν θα συνέφερε τους ευγενείς, διότι είχαν κάποια προνόμια εις βάρος των δούλων, όπως για παράδειγμα το γεγονός ότι μετά το θάνατό τους έπαιρναν την περιουσία των τελευταίων.[27]

3.5 Δούλοι

Φτάνουμε στο πιο ακανθώδες ζήτημα της Αθηναϊκής Δημοκρατίας. Έχουν γραφτεί πολυάριθμες μελέτες και βιβλία που σχολιάζουν το συγκεκριμένο θέμα. Αναμφίβολα, η δουλεία αποτελεί μειονεκτικό παράγοντα σε ένα κράτος και πρέπει να καταδικάζεται. Η ελευθερία των πολιτών είναι το σημαντικότερο αγαθό και αυτό που οδηγεί την πόλη στην ευημερία.

Ας πάρουμε όμως τα πράγματα από την αρχή. Καταρχήν οι δούλοι αποτελούσαν το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της Αρχαίας Αθήνας, ήταν περίπου διπλάσιος ο αριθμός τους από τους ελεύθερους πολίτες, η (Mossé 1988) αναφέρει ότι ίσως να ήταν γύρω στις 400.000. Από μια απογραφή της συγκεκριμένης περιόδου ($4^{ο}$ αιώνα), πληροφορούμαστε ότι αυτός ήταν περίπου ο αριθμός των δούλων.(σ.183), ενώ ο (Starr 1991) υιοθετεί την άποψη του Finley που τους αριθμεί στις 60.000 (σ.59). Κατά τη γνώμη μου, το δεύτερο ενδεχόμενο είναι πιο απίθανο εάν αναλογισθούμε, ότι οι άρρενες ενήλικες άνδρες, στρατιώτες ήταν περίπου 40-50.000. Αυτό το διαπιστώνουμε μέσα από διάφορες πηγές που περιγράφουν τα πολεμικά γεγονότα του $4^{ου}$ αιώνα π.χ. Ίσως ο πραγματικός αριθμός να βρίσκεται κάπου μεταξύ του 400.000 και 60.000 δηλαδή κάτι ανάμεσα στις 200.000. Με βάση ορισμένες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν για την απογραφή του πληθυσμού πριν τον Πελοποννησιακό πόλεμο, εντοπίσθηκαν γύρω στις 125.000 δούλοι, επομένως θα πρέπει να ήταν γύρω στις 150-200.000 κατά τον $4^{ο}$ αιώνα.[28]

Υπήρχαν οι δημόσιοι και οι ιδιωτικοί δούλοι, αλλά και μια άλλη κατηγορία, οι προνομιούχοι. Οι δημόσιοι απασχολούντο, σε διάφορες εργασίες που αφορούσαν την

[27] Σακελλαρίου 2008, σσ.141-2 ; Mossé 1978, σσ.238-41
[28] Ντόκας σσ.56-7

πόλη, για παράδειγμα στη βιοτεχνία, την επεξεργασία μετάλλων, άλλοι βοηθούσαν στο εμπόριο κ.λ.π. Κατά τον 5^{ο} αιώνα οι δούλοι συνέβαλαν στην ανοικοδόμηση των μεγαλοπρεπών οικοδομημάτων στην Ακρόπολη. Οι ιδιωτικοί δούλοι ήταν υπό την προστασία ενός κυρίου που είχε μια κάποια οικονομική άνεση, και φρόντιζαν για τις δουλειές του σπιτιού της οικογένειας αυτής. Οι δούλοι και των δύο αυτών κατηγοριών, δούλευαν πολλές ώρες την ημέρα μέχρι και 15 σε ορισμένες περιπτώσεις, κάτω από άθλιες συνθήκες, όπως τη ζέστη το Καλοκαίρι και το κρύο τον Χειμώνα. Παρόλο που στην Αρχαία Αθήνα, δεν κακομεταχειρίζονταν τους δούλους τους με βίαια και απάνθρωπα μέσα, ωστόσο δεν τους υπολόγιζαν καθόλου, πόσο μάλλον να τους επέτρεπαν να συμμετέχουν και στα κοινά. Οι προνομιούχοι δούλοι υπερείχαν έναντι των απλών δούλων, ως προς ένα βαθμό ελευθερίας που απολάμβαναν. Από τη μια υπήρχαν αυτοί που χρησίμευαν για να εκτελούν χρέη γραφέα στα δικαστήρια και από την άλλη αυτοί που ναι μεν δούλευαν για κάποια οικογένεια, εντούτοις έμεναν ξεχωριστά από τους κυρίους τους και αυτό τους προκαλούσε ένα αίσθημα ανεξαρτησίας. Η τελευταία κατηγορία των δούλων ασχολείτο με τις αγροτικές εργασίες, φύλαγαν κοπάδια, καλλιεργούσαν εκτάσεις γης, και τα κέρδη που είχαν από τα προϊόντα που παρήγαν τα έδιναν στον υπεύθυνο για την προστασία τους. Για τους ίδιους, κρατούσαν ένα πολύ μικρό ποσό, το οποίο φύλαγαν για αναγκαίες περιπτώσεις, όπως για την απελευθέρωσή τους. Ο δούλος ήταν ιδιοκτησία του κυρίου του, και όταν έκανε κάποια αδικία παρευρισκόταν στο δικαστήριο ο κύριος του, στη θέση του κατηγορούμενου αφού ήταν υπεύθυνος για τη συμπεριφορά του.[29]

Όσον αφορά την αναγκαιότητα ύπαρξης της δουλείας για την ανάπτυξη του Δημοκρατικού καθεστώτος που υποστηρίζεται από πολλούς, δεν ισχύει. Δεν ήταν ο θεσμός της Δουλείας που συνέβαλε στο να αναδυθεί το δημοκρατικό πολίτευμα αλλά οι νόμοι, οι ίδιοι οι πολίτες, οι φιλόσοφοι με αυτά που δίδασκαν, οι αρχαίοι τραγικοί με τις τραγωδίες τους. Εάν η Δουλεία αποτελούσε προϋπόθεση για την ανάπτυξη του δημοκρατικού καθεστώτος στην Αθήνα, τότε γιατί δεν γεννήθηκε σε κάποια άλλη χώρα που είχε δούλους το Δημοκρατικό πολίτευμα; Επιπρόσθετα, αυτό που αναφέρει ο (Παπαγαρυφάλου 2007) ότι ο Μάρξ και ο Ένγκελς δικαιολογούν και επικροτούν τη δουλεία, κατά την άποψή μου δεν είναι δυνατό να συμβαίνει. Ο Μάρξ καταρχήν, στο περίφημο έργο του «Κεφάλαιο» αναφέρεται στους ανεξάρτητους μικροπαραγωγούς.

[29] Δημάκης 1995, σσ.124-9 ; Καραγάτση 1994, σσ.195-7

και όχι τους δούλους που εξαρτούνταν από τους κυρίους τους. Ο δούλος από μόνος του δεν μπορεί να προσφέρει και πολλά σε μια κοινωνία, ούτε από οικονομικής απόψεως, αφού εξαρτιόταν από τον κύριό του, ούτε από πολιτικής, αφού δεν είχε πολιτικά δικαιώματα. Επομένως, δεν μπορεί να ίσχυε το γεγονός ότι η Αθηναϊκή Δημοκρατία στηριζόταν κατά κύριο λόγο στους δούλους.[30]

Αναμφισβήτητα υπήρξε ο θεσμός της Δουλείας τόσο στην Ελλάδα, όσο και σε άλλες χώρες, αφού όπως γνωρίζουμε πρόσφατα καταργήθηκε, μάλιστα, σύμφωνα με τον Κάνφορα (2009), ο θεσμός της Δουλείας, επαναφέρθηκε στη Γουαδελούπη, με νόμο που ψηφίστηκε το 1802,(σελ.102). Οπότε βλέπουμε ότι η δουλεία ίσχυε και αργότερα στη σύγχρονη εποχή.

[30] Καστοριάδης 1999, σσ.16-8 ; Παπαγαρυφάλου 2007, σσ.34-6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ

4.1 Εκκλησία του Δήμου

Η Εκκλησία του Δήμου αποτελούσε το κατεξοχήν όργανο λήψης αποφάσεων στην Αρχαία Αθήνα. Εκεί διαδραματίζονταν όλες οι δημοκρατικές διαδικασίες που στόχευαν στο συμφέρον των πολιτών. Κατά τον 5ο αιώνα αποτελούσε το χώρο των πολιτικών αγώνων, διοργάνωνε εκστρατείες, αποφάσιζε για πόλεμο ή ειρήνη. Επιπλέον ήταν η πηγή των τελικών αποφάσεων, αφού ενέκρινε προηγουμένως τα ψηφίσματα η βουλή. Οι συγκεντρώσεις πραγματοποιούνταν στο λόφο της Πνύκας. Όσοι έμεναν μακριά, δυσκολεύονταν να παρευρεθούν και έτσι αργότερα θεσπίζεται ο εκκλησιαστικός φόρος για να προσελκύσουν αυτούς που δεν μπορούσαν να πάνε, και αυτοί ήταν ως επί το πλείστον οι λιγότερο εύποροι πολίτες που δούλευαν.

Κατά τον 5ο αιώνα, η κύρια αρμοδιότητα της εκκλησίας του Δήμου ήταν να εγκρίνει ή να απορρίπτει τους νόμους με βάση την πλειοψηφία των πολιτών που λάμβαναν μέρος. Τον 4ο αιώνα αυξάνονται οι λειτουργίες και οι υποχρεώσεις των μελών της. Πλέον θα έπρεπε να καλεί σε συνεδρία τα μέλη της τέσσερις φορές ανά πρυτανεία, δηλαδή τέσσερις φορές το μήνα.[31]

Υπήρχε μια κύρια συνεδρία και οι υπόλοιπες τρεις ήταν συμπληρωματικές. Καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς ήταν προκαθορισμένες ήδη δύο συνεδρίες, η μια στις 11 του Εκατομβαίωνος και η δεύτερη αμέσως μετά τα Μεγάλα Διονύσια, στις 21 του μηνός Ελαφηβολίωνος. Οι συνεδριάσεις ξεκινούσαν νωρίς το πρωί και διαρκούσαν ανάλογα με τα θέματα που ανέκυπταν κάθε φορά, για παράδειγμα οι συνεδριάσεις που αφορούσαν θέματα πολέμου διαρκούσαν πολλές φορές μέχρι το βράδυ. Όταν δεν προλάβαιναν κατά τη διάρκεια μιας ημέρας να συζητήσουν και να καταλήξουν κάπου, όριζαν μια άλλη ημερομηνία που θα συναντιόντουσαν για να συνεχίσουν. Τα θέματα τα οποία διαπραγματευόταν η εκκλησία του Δήμου ήταν πρώτα απ' όλα πολιτικά, ότι είχε να κάνει με την εξωτερική τους πολιτική, εκστρατείες, προπαρασκευές για μάχες, επάνδρωση ναυτικού, ιππικού, και συγκέντρωση στρατευμάτων. Επιπρόσθετα,

[31] Starr 1991, σσ.102,104-5; Carey 2010, σσ.70-1

συζητιόταν ό,τι είχε να κάνει με τα οικονομικά του κράτους, τους φόρους που έπρεπε να πληρώνουν οι πολίτες, τα νομίσματα και κατά πόσο ήταν αυθεντικά, τον τρόπο με τον οποίο θα τα ξεχώριζαν από τα πλαστά. Επίσης τα σχετικά με το εμπόριο, όπως προϊόντα που θα μπορούσαν να εισάγουν και να εξάγουν, ποια απ' αυτά θα απέφεραν περισσότερο κέρδος για τη πόλη τους κ.α. Όσον αφορά τον οικονομικό τομέα, τους απασχολούσαν όπως ήταν φυσικό, και οι δαπάνες για τους πολέμους, τη θρησκεία και τα γενικότερα ζητήματα που ανέκυπταν κάθε φορά. Επιπλέον στην εκκλησία του Δήμου συζητούσαν και για θρησκευτικά θέματα, όπως τις λατρείες που θα διοργάνωναν προς τιμή των θεών, τις διάφορες εκδηλώσεις και αγώνες με τα οποία έδειχναν την πίστη και αφοσίωσή τους στις θεότητες. Τα Μεγάλα Διονύσια και Παναθήναια αποτελούν παραδείγματα τέτοιου είδους εκδηλώσεων για τα οποία απαιτείτο ιδιαίτερη λαμπρότητα. Η ανοικοδόμηση ναών και βωμών, όπου πραγματοποιούσαν τις θυσίες, ήταν άλλο ένα ζήτημα που συζητούσαν οι Αθηναίοι στις συνελεύσεις. Από την άλλη η ιεροσυλία που εκφραζόταν μέσω της λεηλασίας των ιερών και της καταστροφής αγαλμάτων, όπως είναι το παράδειγμα με τον ακρωτηριασμό των κεφαλών των Ερμών, ήταν κάτι που έκανε έξαλλους τους Αθηναίους πολίτες και καταδίκαζαν όσους προκαλούσαν κάτι τέτοιο. Επομένως, βλέπουμε ότι ο ρόλος της εκκλησίας του Δήμου ήταν ύψιστης σημασίας για την ομαλή λειτουργία του κράτους και την ευτυχία όλων των πολιτών που ζούσαν σ' αυτό.[32]

Η εκκλησία του Δήμου αποτελείτο από τους εννέα προέδρους που ορίζονταν με κλήρο και στη συνέχεια όριζαν έναν επιστάτη πάλι με τη διαδικασία της κλήρωσης, που ήταν πρόεδρος ταυτόχρονα της βουλής, (βλ.εικ.5). Η βουλή ήταν αυτή που καθόριζε τα θέματα τα οποία θα τίθεντο κάθε φορά προς συζήτηση. Επομένως ο ρόλος του προέδρου ήταν πολύ σημαντικός, αφού θα έπρεπε κάθε φορά να ξεχωρίσει τα βασικά από τα δευτερεύοντα ζητήματα που θα έπρεπε να διαπραγματευτεί η εκκλησία του δήμου.

Στην τελευταία συμμετείχαν όλοι οι άρρενες πολίτες που ήταν καταγραμμένοι στους καταλόγους του δήμου. Σε περίπτωση που υπήρχε οποιαδήποτε αμφιβολία για κάποιο μέλος, αυτό οριζόταν με ψήφισμα στα δικαστήρια για να ελέγξουν εάν πράγματι ο συγκεκριμένος πολίτης είχε το δικαίωμα να λαμβάνει μέρος στις συνελεύσεις. Εξαιτίας της αδιαφορίας πολλών Αθηναίων να συμμετέχουν στην εκκλησία, το 390 ορίσθηκε ο

[32] Glotz 1994, σσ.168-9 ; Starr 1991, σσ.68-77

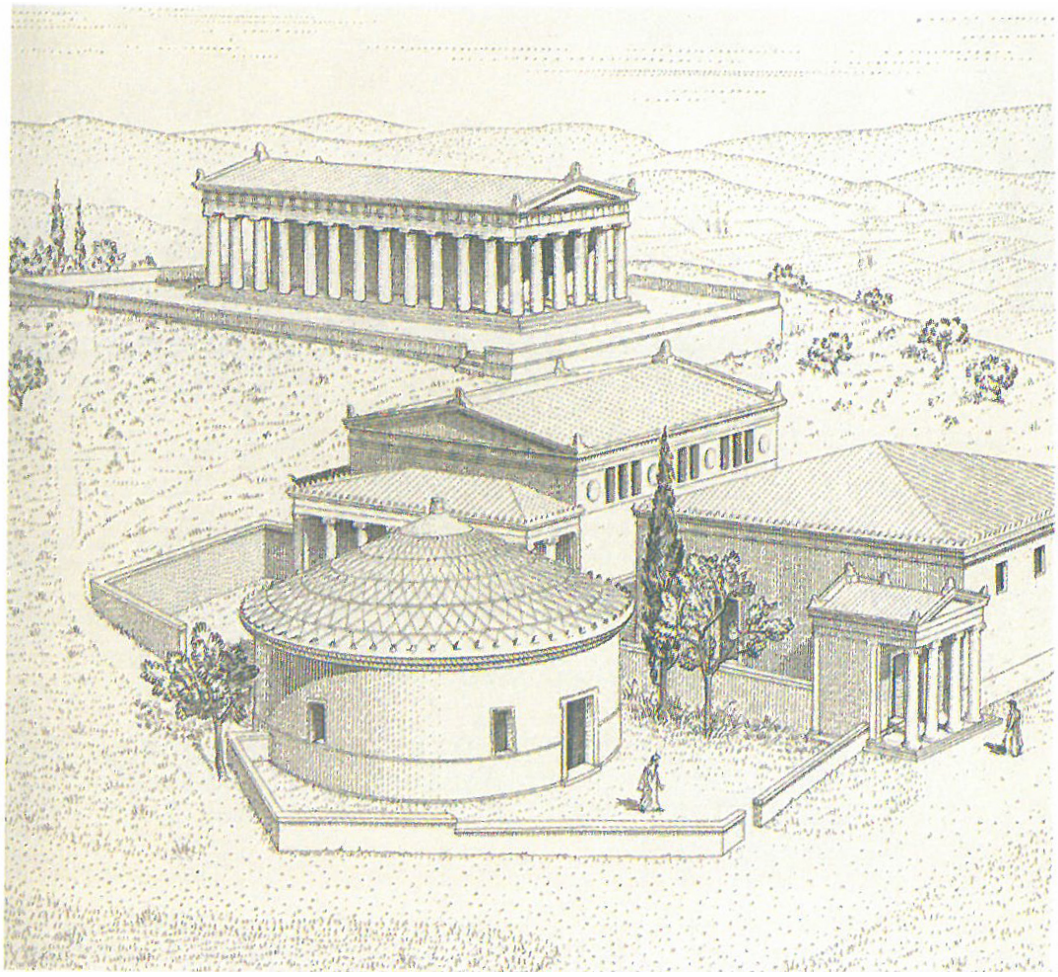
λεγόμενος εκκλησιαστικός μισθός, ο οποίος αυξανόταν με την πάροδο του χρόνου. Το γεγονός αυτό διευκόλυνε αρκετούς πολίτες ιδιαίτερα αυτούς που έμεναν μακριά και θα διέκοπταν τις δουλειές τους προκειμένου να παρευρεθούν στην Πνύκα. Επιπλέον αποτελούσε κίνητρο για τους θήτες που ήταν μια κάποια ελάχιστη αμοιβή. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η αμοιβή καθιερώθηκε, ούτως ώστε να ενθαρρυνθούν όλοι οι Αθηναίοι να συμμετέχουν ιδιαίτερα σε περιπτώσεις που έπρεπε να συμπληρωθεί ένας συγκεκριμένος αριθμός ψηφοφόρων, για να επικυρωθούν κάποια μέτρα. Όταν ήθελαν να διώξουν έναν ηγέτη ή πολίτη που θεωρούσαν επικίνδυνο, με τη μέθοδο του οστρακισμού, έπρεπε να συγκεντρωθούν 6.000 όστρακα. Συνήθως όμως ήταν λιγότερα γι' αυτό και δεν μπορούσε να επικυρωθεί ένα ψήφισμα, αφού δεν γινόταν δεκτό από το σύνολο των πολιτών. [33]

Όσον αφορά τη ψηφοφορία για τα διάφορα ζητήματα, πραγματοποιείτο με ανάταση χεριού στα πιο απλά θέματα που είχαν να κάνουν με κάποιο νόμο. Για το τελευταίο υπήρχε η λεγόμενη γραφή παρανόμων (462-1 π.χ) που γινόταν σε περίπτωση που ένα μέλος πρότεινε νόμο τον οποίο οι υπόλοιποι θεωρούσαν επικίνδυνο. Έστω και ένα άτομο να διαφωνούσε, γινόταν η διαδικασία της ψηφοφορίας, κατά την οποία αποφάσιζαν εάν θα οδηγούσαν το συγκεκριμένο άτομο στα δικαστήρια. Τα ψηφίσματα κατέγραφαν το όνομα του κάθε ατόμου που τα πρότεινε και έτσι γνώριζαν κάθε φορά τι είχε προτείνει ο καθένας. Σχετικά με τα πιο σοβαρά ζητήματα όπως τον οστρακισμό, η ψηφοφορία ήταν μυστική.[34]

Τα παραπάνω μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η πολιτεία έκανε ότι ήταν δυνατόν για να διασφαλίσει το δημοκρατικότερο τρόπο λήψης των αποφάσεων και να διευρύνει το δημοκρατικό πολίτευμα. Ταυτόχρονα η εκκλησία του δήμου, αποτελούσε ένα είδος σχολείου για την αρχαία Αθήνα, οι πολίτες μπορούσαν να διδαχθούν πολλά παρακολουθώντας τις συνεδρίες. Βελτίωναν τις ρητορικές τους ικανότητες, ιδίως αυτοί που δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα να μαθητεύσουν σε ρήτορες και φιλοσόφους. Μάθαιναν πώς να χειρίζονται τις πολιτικές καταστάσεις και πώς να συμπεριφέρονται σε περιόδους πολέμου και ειρήνης. Για τους Αθηναίους η παιδεία είχε ξεχωριστό ρόλο και συνέβαλλε στη διαμόρφωσή τους σε καλούς κ' αγαθούς πολίτες που σέβονταν τις δημοκρατικές αξίες. Τη σημασία της παιδείας για τους

[33] Sinclair 1997, σσ.132-3 ; Starr 1991, σσ.85-6
[34] Naquet 2002,σ.285; Ο.π σ.89

Αθηναίους διαπιστώνουμε και μέσα από τα λόγια του Περικλή στον επιτάφιο λόγο του, που αναφέρει ότι η Αθήνα αποτελούσε σχολείο για όλη την Ελλάδα. Επομένως στόχος της Αθηναϊκής Δημοκρατίας ήταν η ανάπτυξη της παιδείας, που θα αναδείκνυε χρήσιμους πολίτες για το κράτος, έτοιμους να την υπερασπιστούν. Παρόλα αυτά, η γραφή παρανόμων που εφαρμοζόταν στην Αρχαία Αθήνα δεν ήταν, κατά τη γνώμη μου, δημοκρατική. Δεν είναι δυνατό με μια μόνο πρόταση που εισηγείτο ένας πολίτης να καταδικαζόταν. Το γεγονός ότι η δημοκρατία στην Αρχαία Αθήνα ήταν άμεση, είχε ως αποτέλεσμα, την επέμβαση όλων των πολιτών στα κοινά, ακόμα και αυτών που δεν είχαν τις απαραίτητες γνώσεις. Επομένως, λόγω της άγνοιας τους, πιθανόν να έλεγαν κάτι το οποίο δεν ήταν προς το συμφέρον της πόλης. Ακόμη με αυτό το μέτρο, πιθανόν να αποθαρρύνονταν οι πολίτες από το να εκφράσουν τις απόψεις τους ελεύθερα. Έτσι αυτό δεν συμπίπτει με την, κατά τα άλλα, δημοκρατική έννοια της ισηγορίας που ίσχυε στην Αρχαία Αθήνα. Ένα άλλο συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουμε, είναι ότι ο ρόλος της Βουλής ήταν βασικός και οι αρμοδιότητες του μαζί με αυτές της Εκκλησίας είχαν άμεση σχέση. Η λειτουργία της μιας εξαρτιόταν από τη λειτουργία της άλλης. Η Βουλή έπρεπε να ορίσει τα ζητήματα που θα συζητούσε η Εκκλησία και να ελέγξει τα ψηφίσματα, διαφορετικά δεν μπορούσε να συζητηθεί κάποιο θέμα που δεν είχε τεθεί από τη Βουλή προηγουμένως. Πάνω σ' αυτό θα αναφερθούμε και στη συνέχεια όπου θα αναλύσουμε τις αρμοδιότητες της Βουλής, (βλ.εικ.5).

Εικόνα 5: *Αναπαράσταση (Ι.Τραυλού) του εξωτερικού του Θόλου, του* Παλαιού και του Νέου Βουλευτηρίου.. Στο Παλαιό Βουλευτήριο συνεδρίαζε η Βουλή και φυλάσσονταν τα κρατικά έγγραφα, Εκδοτική Αθηνών, (Carey, 2010)

4.2 Βουλή

Όπως είδαμε και προηγουμένως, η Βουλή αποτελούσε τον σημαντικότερο θεσμό μετά την Εκκλησία του Δήμου. Η Βουλή αποτελείτο από άνδρες άνω των 30 ετών, τους βουλευτές. Επίσης για να μπορέσει κάποιος να θέσει υποψηφιότητα για τη θέση αυτή, θα έπρεπε να είναι απαλλαγμένος από οποιαδήποτε κατηγορία και να μην είχε εκλεγεί ξανά. Το μέτρο αυτό καταργήθηκε αργότερα και είχαν το δικαίωμα να εκλεγούν μέχρι

δύο φορές όχι συνεχόμενες. Συνολικά οι βουλευτές αριθμούνταν στους 400 επί Σόλωνα, και αργότερα με τις μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη, αυξάνονται στους 500 και αυτό καθιερώνεται τελικά.

Οι βουλευτές προέρχονταν από τις δέκα φυλές, επομένως εκλέγονταν πενήντα από κάθε φυλή, με κλήρο που γινόταν με κουκιά. Μετά την εκλογή τους περνούσαν από το στάδιο της δοκιμασίας, όπου αποδείκνυαν από τη μια την εγκυρότητα της ψήφου τους, ότι δηλαδή ήταν πράγματι Αθηναίοι πολίτες και από την άλλη, ότι μπορούσαν να εξασκήσουν επάξια το αξίωμα του βουλευτή. Κατόπιν έδιναν έναν όρκο, με τον οποίο δεσμεύονταν να τηρήσουν τους νόμους του κράτους.[35]

Κάθε φυλή είχε την επιτροπή της, που εκπροσωπούσαν οι πρυτάνεις. Ένας απ' αυτούς εκλεγόταν κάθε φορά ως πρόεδρος και ήταν υπεύθυνος για τη διαφύλαξη των δημόσιων αρχείων του κράτους για μια μέρα. Αυτό σε συνδυασμό με το ότι ο ίδιος δεν μπορούσε να αναλάβει ξανά το αξίωμα αυτό, μάς οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι Αθηναίοι το έκαναν για ασφάλεια των δημόσιων εγγράφων αλλά και αντικειμένων από πιθανές ζημιές. Οι βασικές αρμοδιότητες της Βουλής ήταν καταρχήν η προβούλευση, δηλαδή έπρεπε να προετοιμάζει τις υποθέσεις για την Εκκλησία του Δήμου προτού δημοσιευθούν. Ακόμη, ήταν υπεύθυνη για τα οικονομικά του κράτους, συγκέντρωνε τα ποσά που μαζεύονταν από τους φόρους για παράδειγμα το μετοίκιο, φόρο που πλήρωναν όσοι ξένοι έμεναν μόνιμα στην Αθήνα. Φρόντιζαν επίσης για τα έξοδα που είχε η πόλη, σε περιόδους πολέμων, για κατασκευές ναών, καθώς κ άλλων δημόσιων κτηρίων. Συγχρόνως είχαν την ευθύνη για την οργάνωση του στρατού και τη διεξαγωγή δημόσιων εκδηλώσεων. Η Βουλή ήταν εκείνη η οποία διαπίστωνε, μέσω της δοκιμασίας, ποια νέα μέλη θα εισέρχονταν. Επιπλέον είχε ορισμένες δικαστικές αρμοδιότητες, ελάχιστες όμως επειδή αυτό ήταν ευθύνη των δικαστηρίων, όπως θα δούμε παρακάτω.[36]

Οι συνεδρίες, πραγματοποιούνταν στο βουλευτήριο που βρίσκεται στο νότιο μέρος της Αγοράς. Οι πρυτάνεις είχαν δικό τους χώρο που διέμεναν, τη Θόλο, όπου έτρωγαν και έμεναν με έξοδα της ίδιας της πόλης. Επιπρόσθετα αμείβονταν για κάθε συνεδρία, με 5 οβολούς. Αυτό ήταν ελκυστικό για τους πιο φτωχούς Αθηναίους, (βλ.εικ.6).[37]

[35] Σακελλαρίου 2008, σσ.172-3 ; Cohen 1992, σσ.131-4
[36] Carey 2010, σσ.67-70 ; Ντόκας σσ.70-1
[37] Sinclair 1997, σσ.123-4 κ.α

Η Βουλή ήταν υπεύθυνη για την έκδοση ψηφισμάτων που πρότεινε ο λαός στην εκκλησία του δήμου. Τότε η Βουλή, μελετούσε το ψήφισμα και αν είχε κάτι να προσθέσει το έστελλε ξανά στην Εκκλησία του Δήμου για να ψηφίσουν οι πολίτες, και αν συμφωνούσαν γινόταν νόμος. Τα ψηφίσματα ξεκινούσαν με την εξής φράση: « Ἔδοξεν τῆ βουλῆ και τῶ δήμω», που θα πει, αποφάσισε ο δήμος και η βουλή, επομένως οι αποφάσεις λαμβάνονταν από κοινού. Υπάρχουν πολυάριθμα παραδείγματα από ψηφίσματα, που βρίσκονται στο επιγραφικό μουσείο των Αθηνών. Μερικά απ' αυτά είναι: το ψήφισμα για το ναό της Αθηνάς Νίκης, όπου ορίζεται η λατρεία της θεάς, ψηφίσματα που αναφέρονται στη Σικελική εκστρατεία και στα σώματα των Αθηναίων (στρατό, ναυτικό κ.λ.π),[38] το ψήφισμα που περιγράφει πως πρέπει να πραγματοποιείται η τέλεση των Ελευσίνιων μυστηρίων, ποια μέρα θα γίνεται το καθετί, και ότι οι έφηβοι θα συνόδευαν την πομπή.[39] Τα πιο σημαντικά, κατά τη γνώμη μου, ψηφίσματα ήταν εκείνα τα οποία αναφέρονταν στις τιμές που απέδιδαν οι Αθηναίοι σε αυτούς που πρόσφεραν κάτι καλό για την πόλη τους, όπως το ψήφισμα που αναφέρεται στις τιμές που πρόσφεραν οι Αθηναίοι το 410-9 π.χ προς το Θρασύβουλο και άλλα επτά άτομα για τα όσα έκαναν για την Αθήνα.[40] Με αυτό τον τρόπο, οι Αθηναίοι ήθελαν να ευχαριστήσουν τους ευεργέτες τους και επιπλέον να δώσουν το καλό παράδειγμα για να μιμηθούν και άλλοι τις πράξεις τους. Από το εν λόγω ψήφισμα πληροφορούμαστε, ότι η πόλη των Αθηνών πρόσφερε στο Θρασύβουλο στεφάνι αξίας χιλίων δραχμών εις ένδειξη ευγνωμοσύνης για όσα έκανε και η τελετή θα πραγματοποιείτο στα Μεγάλα Διονύσια. Το τελευταίο επιβεβαιώνει τα όσα είπαμε προηγουμένως, οι Αθηναίοι επέλεξαν αυτή τη μέρα όπου πλήθος πολιτών ήταν συγκεντρωμένοι για να παρακολουθήσουν τους Δραματικούς αγώνες και έτσι θα έβλεπαν και την απονομή του στεφάνου. Επομένως θα ήταν μια καλή ευκαιρία για να παραδειγματιστούν. Επιπρόσθετα οι Αθηναίοι συνήθιζαν να αποδίδουν τιμές σε άτομα που έκαναν κάτι προς το συμφέρον τους, ακόμη και σε μετοίκους, που τους απέδιδαν πολιτικά δικαιώματα. Το μέγεθος και το κόστος των τιμών και των προνομίων που πρόσφεραν οι Αθηναίοι πολίτες στους ευεργετούντες τους, εξαρτάτο από τις πράξεις των τελευταίων.

[38] Ζαββού 2007, σσ.51-3
[39] Μπουραζέλης 2007, σσ.130-2
[40] Γρηγοριάδου 2007,σσ.102-5

Εικόνα 6: *Αναπαράσταση (Ι.Τραυλού) του εσωτερικού του Θόλου με τις εγκαταστάσεις για τη* διαμονή των πρυτάνεων, Εκδοτική Αθηνών, (Carey, 2010)

4.3 Άρειος Πάγος

Ο Άρειος Πάγος ήταν ολιγομελή δικαστήριο που αποτελείτο, από πρώην άρχοντες, επώνυμους, πολέμαρχους, βασιλείς και θεσμοθέτες. Οι τελευταίοι θα έπρεπε να περάσουν από τη λεγόμενη «ἐυθύνα», διαδικασία κατά την οποία ελέγχονταν οι άρχοντες στο τέλος της θητείας τους κατά πόσο είχαν αφήσει τα πράγματα ως είχαν, κυρίως όσον αφορά τα οικονομικά. Βασική λειτουργία του Αρείου Πάγου ήταν η εκδίκαση φόνων εκ προμελέτης καθώς και άλλων ποινικών υποθέσεων, ανθρωποκτονίες, εμπρησμούς κ.α.[41]

[41] Σακελλαρίου 2008, σσ. 181-2, Sinclair 1997, σσ.81,192

Εκτός από τις πιο πάνω αρμοδιότητες, ο Άρειος Πάγος φύλαγε τα ιερά ελαιόδεντρα, μυστικά ιερά κείμενα, τάφους και έλεγχε την τέλεση ιερών πράξεων που φρόντιζε να γίνεται μόνο από τους ειδικούς, τους λεγόμενους ιεροποιούς. Αργότερα (403 π.χ) προστίθεται και ο έλεγχος για την εφαρμογή των νόμων και έτσι αυξάνονται οι υποχρεώσεις αλλά ταυτόχρονα και το κύρος του Αρείου Πάγου.

Σημαντικός ήταν ο ρόλος του σε διάφορες εκστρατείες, μετά το τέλος της μάχης στη Χαιρώνεια, απαγόρευσε την άνοδο του Χαριδήμου στην εξουσία για το λόγο ότι ήταν αντίθετος προς την πολιτική των Αθηναίων να υποστηρίξουν τον Μακεδόνα στρατηγό (Φίλιππο). Επιπρόσθετα, κατά τη διάρκεια πολέμων, εντόπιζε τους προδότες και τους καταδίκαζε. Τέλος, το 337-6 π.χ, κλήθηκε να συνεργαστεί με τους τυράννους προκειμένου να αποτρέψει τις καταστροφικές συνέπειες, που θα επέφερε η εγκαθίδρυση τυραννικού καθεστώτος.[42]

[42] Ο.π σσ.184-6,373-4

4.4 Δικαστήρια

Όπως ειπώθηκε πιο πάνω, για τους Αθηναίους οι νόμοι ήταν το παν. Γι αυτό άλλωστε, η ισονομία αποτελεί αναμφισβήτητη αρχή του Δημοκρατικού πολιτεύματος. Για να διασφαλίσουν την ισχύ των νόμων στην Αρχαία Αθήνα είχαν τα δικαστήρια, των οποίων ο ρόλος ήταν πολύ σημαντικός. Μαζί με την Εκκλησία, τα δικαστήρια ανέβαζαν το πνευματικό επίπεδο του μέσου πολίτη˙ οι γνώσεις που μπορούσε να αποκομίσει από τους δύο αυτούς θεσμούς της Αθηναϊκής Δημοκρατίας ήταν απεριόριστες. Ο (Αντωνόπουλος 1971), αναφέρει εύστοχα ότι «Εις την δημοκρατίαν, η δικαστική εξουσία είναι η ασφάλεια των πολιτών. Αντιθέτως εις τα τυραννικά καθεστώτα, η Ολιγαρχία πλαστογραφεί τη δικαιοσύνη, η δικαιοσύνη είναι διατεταγμένη και υποταγμένη» (σ.70).

Το γεγονός ότι οι Αθηναίοι πολίτες ήταν αυτοί που έκριναν τελικά τις πράξεις των συμπολιτών τους και αποφάσιζαν εάν θα καταδικάζονταν ή όχι, είναι ότι πιο δημοκρατικό ίσχυε, σε αντίθεση με τα τυραννικά καθεστώτα. Σε αυτά δεν είχαν λόγο οι πολίτες, αλλά μόνο οι ηγέτες (οι τύραννοι), στην ουσία δεν υπήρχε καν η έννοια της δικαιοσύνης σε ένα τυραννικό καθεστώς. Ο Αθηναίος πολίτης, είχε αυτό το δικαίωμα της συμμετοχής, λόγω του δικαστηρίου της Ηλιαίας που αντιπροσώπευε τον απλό λαό. [43]

Για να μπορούσε κάποιος να συμμετέχει στα δικαστήρια, έπρεπε να είναι άνω των τριάντα ετών, όπως και στη Βουλή. Καταρχήν όταν λέμε δικαστήρια εννοούμε τον Άρειο Πάγο που αναφέραμε πιο πάνω και την Ηλιαία. Έπρεπε να έχει ελεύθερο χρόνο, οπότε προτιμούνταν οι πιο εύποροι Αθηναίοι. Επίσης αμείβονταν όσοι εκτελούσαν χρέη δικαστή, αλλά και αυτοί που απασχολούνταν στα δικαστήρια. Τα τελευταία δίκαζαν υποθέσεις που είχαν να κάνουν με την πολιτική, όπως η γραφή παρανόμων, η δωροδοκία κλπ, γι' αυτό και θεωρείτο ότι είχαν πολιτικό παρά δικαστικό χαρακτήρα.[44]

Η Ηλιαία είναι δημιούργημα του Σόλωνα, απόλυτα δημοκρατικός θεσμός, αφού επέτρεπε στους πολίτες να πάρουν το νόμο στα χέρια τους και να αποφασίσουν για

[43] Μπέρν 1970, σ.70
[44] Carey 2010, σσ.80-2 κ.α

σοβαρά ζητήματα. Τα μέλη της Ηλιαίας ήταν άτομα άνω των 30 ετών, απαλλαγμένα από κατηγορίες και χωρίς οικονομικές εκκρεμότητες προς το δήμο. Οι δικαστές έδιναν όρκο ότι θα κρίνουν και θα δικάζουν αμερόληπτα και, ακόμα και για τους άγραφους νόμους που είχαν τεράστια σημασία για την Αθηναϊκή Δημοκρατία, ορκίζονταν ότι θα αποφάσιζαν σύμφωνα με αυτό που πρόσταζε η συνείδησή τους.[45]

Για το ποιο δικαστήριο θα εκδίκαζε την κάθε υπόθεση, αυτό αναγγελλόταν το πρωί της ίδιας ημέρας, ούτως ώστε να διασφαλιστεί η απόλυτη εχεμύθεια και αυστηρότητα, καθώς επίσης και να αποφευχθούν οι δωροδοκίες. Η όλη διαδικασία ολοκληρωνόταν την ίδια μέρα της δίκης. Αρχικά οι δικαστές άκουγαν προσεχτικά τους κατηγορουμένους και με βάση αυτά που άκουγαν, ψήφιζαν στο τέλος. Δεν είχαν τη δυνατότητα υποβολής ερωτήσεων όπως γίνεται σήμερα, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να εξακριβώσουν κατά πόσο οι διάδικοι έλεγαν αλήθεια ή όχι. Ωστόσο η τελική απόφαση ήταν του λαού, που ψήφιζε υπέρ ή κατά, αυτού που είχε αποφασίσει προηγουμένως ο δικαστής.[46]

Ένα άλλο δικαστήριο που λειτουργούσε στην Αρχαία Αθήνα ήταν αυτό των Εφετών. Ο χαρακτήρας του ήταν παρόμοιος με του Αρείου Πάγου, αφού ήταν υπεύθυνο για την εκδίκαση υποθέσεων που είχαν να κάνουν με φόνους μεταξύ πολιτών, αλλά και εις βάρος ξένων και δούλων. Αποτελείτο από 51 εφέτες που πολλοί υποστηρίζουν ότι ήταν Αρεοπαγίτες. Ωστόσο το δικαστήριο των Εφετών προϋπήρχε (επί Δράκοντα) αυτού του Αρείου Πάγου (επί Σόλωνα) , οπότε πιθανόν να ίσχυε στη συνέχεια αυτό με τη σύνθεση των μελών του πρώτου.[47]

[45] Μάνεσης- Σπυρόπουλος 1995, σσ.71-3 ; Ντόκας σσ.72-4
[46] Σακελλαρίου 2008, σσ.212-5
[47] Ο.π σ. 186

Εικόνα 7: *Δικαστικές Ψήφοι με την επιγραφή: «Ψήφος Δημοσία». Η ψήφος με τον συμπαγή άξονα ήταν η αθωωτική, ενώ με τον κοίλο η καταδικαστική.* Αθήνα, Μουσείο Αρχαίας Αγοράς, Εκδοτική Αθηνών, (Carey, 2010)

4.5 Άρχοντες

Στην Αθηναϊκή Δημοκρατία υπήρχε ταύτιση αρχόντων- αρχομένων γι' αυτό και ήταν άμεση και κατά συνέπεια δημοκρατική. Κάθε πολίτης διεκδικούσε το αξίωμα του άρχοντα, και έτσι δεν υπήρχαν διακρίσεις μεταξύ πλούσιων και φτωχών ως προς αυτό.

Εντούτοις, όπως και για τα περισσότερα αξιώματα, γινόταν κλήρωση και αποφάσιζε ο λαός και πάλι για το ποιοι θα τον εκπροσωπούν. Το ζήτημα της ανόδου των αρχόντων στην εξουσία ποίκιλλε κατά περιόδους. Για παράδειγμα, επί Σόλωνα,

γινόταν κλήρωση μεν, αλλά μετά από επιλογή συγκεκριμένων ατόμων από κάθε φυλή που κατά βάση ανήκαν στην τάξη των πεντακοσιομέδιμνων. Το 457-6 π.χ που η Αθήνα χρειάστηκε τη βοήθεια των ζευγιτών και των ιππέων, σε πόλεμο εναντίον των Σπαρτιατών, τους απένειμε το προνόμιο της εκλογής μέχρι και στο αξίωμα των εννέα αρχόντων.[48]

Όσον αφορά τα τελευταία, διακρίνονται στις εξής κατηγορίες: Καταρχήν έχουμε τους τρεις άρχοντες, τον Επώνυμο, τον άρχοντα βασιλέα και τον πολέμαρχο, καθώς και τους έξι θεσμοθέτες. Ο Επώνυμος άρχων, δίνει το όνομά του στο συγκεκριμένο έτος, ασχολείται με δικαστικά ζητήματα που αφορούν το οικογενειακό δίκαιο και αναλαμβάνει τις θρησκευτικές εκδηλώσεις, λατρείες κ.λ.π. Ο ίδιος είχε περισσότερες αρμοδιότητες από τους υπόλοιπους δύο και αυτό αύξανε το γόητρό του. Ο δεύτερος από τους άρχοντες, διοργάνωνε και επιμελείτο τα Λήναια, τα ανθεστήρια, καθώς και τα Μυστήρια που τελούνταν υπό την επίβλεψή του. Οι αρμοδιότητες του άρχοντα Πολέμαρχου είχαν να κάνουν με στρατιωτικής φύσεως θέματα. Ήταν υπεύθυνος για τη φροντίδα των ορφανών και ανάπηρων των πολέμων, και συγχρόνως για την οργάνωση εκδήλωσης θυσιών και τιμών προς τους ήρωες της πατρίδας τους. Σε ό,τι αφορά τους έξι θεσμοθέτες, απασχολούνταν στο δικαστικό τομέα, αυτοί έπαιρναν πρώτοι στα χέρια τους τις μηνύσεις και κατηγορίες των Αθηναίων πολιτών και τις διένεμαν στο δικαστήριο ανάλογα με το είδος της κατηγορίας, στο κατάλληλο δικαστήριο. Όπως βλέπουμε, καθένας απ' αυτούς είχε ξεχωριστές και συγκεκριμένες αρμοδιότητες, έτσι η ευθύνη ήταν πλέον ατομική για τα συγκεκριμένα ζητήματα, αφού όφειλαν να ικανοποιούν το λαό, και να διασφαλίζουν την τάξη και τη δικαιοσύνη. Όλοι μαζί ήταν υπεύθυνοι για τη διαφύλαξη των περιουσιών όλων των πολιτών καθώς και την ασφάλειά τους.[49]

Εκτός από τους άρχοντες υπήρχαν και άλλα αξιώματα που συνέβαλαν στην ομαλή λειτουργία του Δημοκρατικού πολιτεύματος. Οι στρατηγοί που επιλέγονταν με βάση τις ικανότητες τους, λόγω του ότι είχαν να ασχοληθούν με πιο απαιτητικά θέματα, όπως την κατανομή των εξόδων που απαιτούνταν για τη κατασκευή μιας τριήρους, ποινικές υποθέσεις, αναλάμβαναν την προεδρία του Δικαστηρίου κ α. Γι αυτούς ακριβώς τους λόγους, το αξίωμα των στρατηγών διακατέχεται από κύρος, οι πολίτες

[48] Glotz 1994, σσ.214,218-21
[49] Cohen 1992, σσ.134-6

τους σέβονταν και στις εκδηλώσεις τους παραχωρούσαν τιμητικές θέσεις, όπως και στους υπόλοιπους άρχοντες. Ακόμη έχουμε τους Ελληνοταμίες που συγκέντρωναν τους φόρους από τους συμμάχους. Επιπρόσθετα τους Λογιστές και Συνηγόρους που έλεγχαν το λόγο των αρχόντων μετά το τέλος της Θητείας τους, τους Οδοποιούς που φρόντιζαν για τους δρόμους και τους Αστυνόμους και Αγορανόμους που ήταν υπεύθυνοι οι μεν για την ομαλή λειτουργία των κανόνων που είχαν να κάνουν με τη πολεοδομία και την καθαριότητα, και οι δε που έλεγχαν τα προϊόντα που επρόκειτο να πωληθούν στην αγορά.[50] Υπήρχαν χιλιάδες άλλα αξιώματα, τα οποία είναι αδύνατον να αναφερθούν στην παρούσα εργασία. Αυτό που έχει σημασία είναι ότι ακόμα και η πιο μικρή ευθύνη και αρμοδιότητα είχε το δικό της ξεχωριστό ρόλο για την Αθηναϊκή Δημοκρατία, και όλοι μαζί συνέβαλαν στη διατήρηση της τάξης και των νόμων.

[50] Σακελλαρίου 2008, σσ.195-211

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΟΥΣ

5.1 Σόλων

Η Αθηναϊκή Δημοκρατία στηρίζεται κατά κύριο λόγο σε μια σειρά μεταρρυθμίσεων από τους νομοθέτες: Σόλωνα, Πεισίστρατο, Κλεισθένη, Εφιάλτη και Περικλή, τις οποίες θα αναλύσουμε στη συνέχεια.

Το 594 π.χ εκλέγεται άρχοντας ο Σόλωνας, αφού είχε προηγουμένως καταφέρει να καταλάβει τη Σαλαμίνα, και έτσι κέρδισε την εμπιστοσύνη των Αθηναίων. Η κατάσταση που είχε να αντιμετωπίσει στο εσωτερικό ήταν δύσκολη, λόγω του ότι οι Αθηναίοι είχαν υποστεί την τυραννία του Κύλωνα, και ενώ είχε γίνει μια πρώτη προσπάθεια από το Δράκοντα για την επαναφορά της τάξης, έπρεπε να γίνουν ακόμη πολλά για να επιτευχθεί, η ασφάλεια του κράτους. Το πολίτευμα του Σόλωνα, χαρακτηρίζεται ως τιμοκρατικό, για το λόγο ότι στηριζόταν στην περιουσία των πολιτών και σε αυτή βασίστηκε ο ίδιος προκειμένου να διακρίνει τον πληθυσμό σε τάξεις: τους πεντακοσιομέδιμνους, τους ιππείς, τους ζευγίτες και τελευταίους τους θήτες. Στην πρώτη τάξη ανήκαν όσοι είχαν προϊόντα που η αξία τους ήταν γύρω στους 500 μεδίμνους, τους ιππείς περίπου 300-500 μεδίμνους που έφταναν για τη συντήρηση ενός αλόγου που ήταν υπό την κατοχή τους. Οι ζευγίτες είχαν περιουσία που έφθανε τους 200-300 μεδίμνους και οι θήτες που η παραγωγή τους μόλις που έφθανε τους 200 μεδίμνους. Οι ίδιοι ασχολούνταν με την καλλιέργεια εδαφών.

Επομένως ο πληθυσμός της Αρχαίας Αθήνας ήταν πλέον χωρισμένος με βάση τον πλούτο. Αυτό δεν ακούγεται και τόσο δημοκρατικό, παρόλα αυτά η έννοια της Δημοκρατίας δεν υπήρχε τότε. Σημαντικό ωστόσο, είναι το γεγονός ότι οι θήτες

μπορούσαν πλέον να συμμετέχουν στην Εκκλησία του Δήμου˙ αυτό πράγματι ήταν μεγάλη καινοτομία, από τη στιγμή που προηγουμένως δεν είχαν αυτό το δικαίωμα. [51]

Στη συνέχεια ο Σόλωνας καθιερώνει τη Βουλή των Τετρακοσίων την οποία εκπροσωπούσαν άτομα και από τις τέσσερις φυλές, εκατό από την καθεμιά. Μπορούσαν να συμμετέχουν όλοι μετά από εκλογή, εκτός από τους θήτες. Το μέτρο αυτό ήταν η αρχή της περίφημης Βουλής των Πεντακοσίων που διαμορφώνεται στη συνέχεια. Παρόλα αυτά, ο Σόλωνας δεν άφησε κανένα παραπονεμένο, έδωσε το δικαίωμα σε όλους τους Αθηναίους να λαμβάνουν μέρος στο δικαστήριο του Αρείου Πάγου. Ήταν πράγματι καινοτόμο και δημοκρατικό το μέτρο αυτό, διότι έτσι κάποιος μπορούσε να εκφράζει αυτό που τον ενοχλεί, να καταγγείλει όσους προσπαθούσαν να αποτρέψουν την ασφάλεια και την ειρήνη μέσα στο κράτος. Το δικαίωμα να εκφράζεται κανείς ελεύθερα είναι η αρχή της εξέλιξης της ισηγορίας, ύψιστης αρετής του Δημοκρατικού πολιτεύματος. Η Βουλή προετοίμαζε τα θέματα που θα συζητιούνταν στην Εκκλησία του Δήμου, και μόνο ότι περιλάμβαναν τα προβουλεύματα θα απασχολούσε τους πολίτες στη συνεδρία.

Μια άλλη μεταρρύθμιση του Σόλωνα, ήταν η δημιουργία του δικαστηρίου της Ηλιαίας, ο χαρακτήρας του οποίου ήταν άκρως δημοκρατικός. Οι Αθηναίοι πολίτες είχαν τη δυνατότητα να καταφεύγουν σ' αυτό για να καταγγείλουν οτιδήποτε απειλούσε την ομαλή λειτουργία της πόλης τους. Επομένως τα άτομα γίνονται πλέον ευσυνείδητοι πολίτες, και αυτό με τη σειρά του θα οδηγούσε στη μείωση των παράνομων πράξεων. Ακόμη θέσπισε νόμο που έλεγε, ότι όποιος πολίτης σε περίπτωση εμφυλίου πολέμου δεν παραταχθεί είτε με τη μια είτε με την άλλη πλευρά, θα του αφαιρούνταν τα πολιτικά δικαιώματα. Με αυτό ίσως να επιδίωκε να κινήσει το ενδιαφέρον κάθε πολίτη για τα κοινά.[52]

Φρόντισε επίσης για την ανάπτυξη της οικονομίας, της γεωργίας αλλά και των τεχνών. Το νόμισμα εισάγεται επί Σόλωνα όπου αντικαθίσταται η μνάς (μέδιμνοι) με τη δραχμή και χρησιμεύει στο εμπόριο που αναπτύσσεται την ίδια εποχή. Ωστόσο, ο Σόλων προσπαθούσε να ενθαρρύνει την αυτάρκεια, γιατί έτσι όλο και περισσότεροι θα ασχολούνταν με τις γεωργικές εργασίες και συνεπώς τις τέχνες. Όσον αφορά το

[51] Botsford 1977, σσ.97-99 ; Starr 1991, σσ.21,23
[52] Σακελλαρίου 2008, σσ. 90-2 ; Finley 1989, σ.90

τελευταίο συμβούλευσε τους γονείς, να μαθαίνουν στα παιδιά τους μια τέχνη, και όσοι δεν το έκαναν, να μην τους φρόντιζαν με τη σειρά τους τα παιδιά, όταν εκείνοι θα γερνούσαν. Επομένως ενισχύει τόσο την παιδεία, όσο και την οικονομία με αυτό το μέτρο, λόγω του ότι, τη τέχνη που θα μάθαιναν θα μπορούσαν να την εξασκήσουν ως επάγγελμα. Επιπρόσθετα, στόχευε στο να μειώσει την τεμπελιά, παρέχοντας το κίνητρο για κάτι δημιουργικό, που θα ωφελούσε τελικά την ίδια την κοινωνία.[53]

Σχετικά με την οικονομία, οι μεταρρυθμίσεις του Σόλωνα είναι αυτές που τον έκαναν γνωστό στην ιστορία. Πρώτα απ' όλα εφάρμοσε την παραγραφή των χρεών που έβγαζε τους φτωχότερους από το αδιέξοδο, αυτή ήταν η λεγόμενη σεισάχθεια (=απόσειση από το άχθος δηλαδή απελευθέρωση από τη δουλοπαροικία), το σημαντικότερο από τα μέτρα που έλαβε ο Σόλωνας. Απαγόρευσε το δανεισμό «επί τοις σώμασι», δηλαδή τη δουλεία και συνέβαλε στην ελευθερία των Αθηναίων. Ακόμη πραγματοποιήθηκε αναδασμός της γης, ούτως ώστε να αυξηθούν τα κέρδη της πόλης, αφού θα ξεκινούσαν από την αρχή να καλλιεργούν τα προϊόντα τους σε ένα πιο εύφορο έδαφος. Επίσης όσον αφορά τους εκτήμορους, οι οποίοι δούλευαν για λογαριασμό άλλων και έπαιρναν μόνο το 1/6 από τα κέρδη τους, ενώ όσοι δεν έδιναν τα υπόλοιπα στο κύριό τους γίνονταν δούλοι, ο Σόλων από δουλοπάροικους τους μετέτρεψε σε ιδιοκτήτες. Ακόμη θέσπισε νόμο με τον οποίο απαγόρευε σε κάποιο να έχει υπό την κατοχή του τεράστια έκταση γης, γιατί αυτό δεν θα ήταν δίκαιο για τους υπόλοιπους. Επιπρόσθετα υποστηρίζει ότι εάν κάποιος είναι πολύ πλούσιος, δεν είναι κατά ανάγκη και ευτυχισμένος. Τα πλούτη δεν πρέπει να είναι πολυάριθμα υποστηρίζει ο ίδιος, γιατί εάν είναι σημαίνει ότι αποκτήθηκαν με αθέμιτα μέσα. [54]

Γενικά η νομοθεσία του Σόλωνα ήταν μετριοπαθής. Προσπάθησε να εξισώσει τους φτωχούς με τους πλούσιους, και να μην αφήσει κανένα παραπονεμένο. Δεν έφτασε σε ακραία μέτρα. Παρόλο που δεν υφίσταται ακόμα η έννοια της Δημοκρατίας, οι οικονομικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις του νομοθέτη, αφήνουν περιθώρια για βελτιώσεις και εγκαθίδρυση του Δημοκρατικού πολιτεύματος, που θα επιτευχθεί τελικά με τις μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη και κατόπιν του Περικλή.

[53] Αρκουδογιάννη 1957, σσ.85,96-7 ; Σακελλαρίου 2008, σ.93
[54] Ο.π σσ.40-1,47,71,79

5.2 Πεισίστρατος

Ο κυριότερος στόχος του Πεισίστρατου ήταν να αυξήσει τους συμμάχους της Αθήνας, και το πέτυχε όπως βλέπουμε, με τη περίπτωση του Αιγαίου και του Άργους. Γενικά δεν επέβαλε καθοριστικές μεταρρυθμίσεις, περισσότερο φρόντισε ώστε να διατηρηθούν τα πράγματα ως είχαν. Οι θεσμοί που επέβαλε ο Σόλωνας διατηρήθηκαν με κάποιες μικροαλλαγές. Επεδίωξε να διευρύνει το ρόλο της Βουλής και των δικαστηρίων, με την ανοικοδόμηση επιπρόσθετων κτηρίων˙ για την πρώτη φρόντισε ώστε να έχει δύο κτήρια, ένα για τις συνεδριάσεις και το δεύτερο που χρησίμευε ως χώρος διαμονής για τη μόνιμη επιτροπή. Αυτό βέβαια δεν γινόταν τυχαία, ήταν ένα από τα τεχνάσματα των τυράννων για να έχουν συγκεντρωμένη όλη τη δύναμη της Αθήνας και έτσι να καταφέρουν να επιβάλουν αυτά που επιθυμούσαν για το προσωπικό τους συμφέρον. Παρόλα αυτά η τυραννία του Πεισίστρατου ήταν κατά πολύ ηπιότερη των συνηθισμένων τυραννιών.[55]

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, ο Πεισίστρατος δάνειζε χρήματα στους φτωχούς για να ικανοποιούν τις ανάγκες τους και να μπορούν επομένως να ασχολούνται με τις αγροτικές εργασίες. Συνεπώς, θα έμεναν μακριά και δεν θα ασχολούνταν με τα πολιτικά. Έτσι θα είχε το πεδίο ελεύθερο, να διορίζει τους δικούς του ανθρώπους στα διάφορα αξιώματα, συγγενείς και φίλους, πράγμα που συνήθιζαν να κάνουν οι τύραννοι. Με αυτή του την κίνηση, μάς οδηγεί στο συμπέρασμα ότι είχε υπό την κατοχή του πολυάριθμο πλούτο. Προτού ανέλθει οριστικά στην εξουσία είχε περάσει από τη Θράκη, που διέθετε χρυσωρυχεία, ίσως από’ κει να προμηθεύτηκε αυτά τα ποσά.[56]

Δύο άλλα μέτρα που εφάρμοσε ο Πεισίστρατος κατά την τυραννία του ήταν το σώμα των περιοδευόντων δικαστών, που διευκόλυναν όσους έμεναν μακριά. Ακόμη με αυτό τον τρόπο προλάβαιναν τις παρανομίες, οι οποίες αντιμετωπίζονταν άμεσα. Το δεύτερο ήταν ότι κατασκευάστηκαν οικοδομήματα στην Αγορά, ναοί, αγάλματα: Το Εκατόμπεδον (ναός θεάς Αθηνάς), ο ναός του Ολυμπίου Διός, είναι μερικά παραδείγματα. Ταυτόχρονα, φρόντισε και για την ανάπτυξη του υδρευτικού

[55] Forrest 1994, σσ.242-4
[56] Mossé 1988, σσ.30-2 ; Starr 1991, σ.24

συστήματος με την κατασκευή δημόσιων κρηνών. Όλα αυτά συνέβαλαν στην ανύψωση του καλλιτεχνικού φρονήματος και τη διεύρυνση του πολιτισμού της Αρχαίας Αθήνας, που λίγο αργότερα θα φτάσει στην ακμή του.[57]

5.3 Κλεισθένης

Ο Κλεισθένης ανεβαίνει στην εξουσία το 508 π.χ. Αρχικά μετέτρεψε τις τέσσερις παλιές φυλές σε δέκα νέες και κάθε μια από αυτές αποτελείτο από τις τριττύες, που με τη σειρά τους χωρίζονταν σε τρεις άλλες υποκατηγορίες, ανάλογα με την τοποθεσία που βρίσκονταν. Οι τελευταίες αποτελούνταν από την πόλη (στο εσωτερικό της), τη μεσόγειο, και τα παράλια.

Επιπλέον, η Βουλή του Κλεισθένη, στηρίζεται σε αυτό ακριβώς το σύστημα, εκπροσωπείτο από πενήντα βουλευτές από κάθε φυλή. Η Βουλή ετοίμαζε την ημερήσια διάταξη που θα τηρούσε η εκκλησία του δήμου. Με τους περιοδεύοντες βουλευτές, αυξήθηκε το κύρος της Βουλής των Πεντακοσίων και διεύρυνε τις λειτουργίες της, μέχρι που κατάφερε να πείσει μεγάλο αριθμό των πολιτών, να συμμετέχουν σ' αυτήν. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, κάθε φυλή είχε την επιτροπή της, τους πρυτάνεις που προέδρευαν για ένα μήνα στην Εκκλησία του Δήμου.[58] Η Βουλή των Πεντακοσίων, μαζί με την οργάνωση των πολιτών στις φυλές κατ' αυτό τον τρόπο, αποτέλεσαν ευνοϊκή συνθήκη για τη σταδιακή ανάπτυξη του δημοκρατικού καθεστώτος.

Η Εκκλησία του Δήμου απαρτιζόταν από Αθηναίους πολίτες, που διέθεταν πολιτικά δικαιώματα και ο ρόλος της ήταν ύψιστης σημασίας, αφού οι τελικές αποφάσεις λαμβάνονταν από την ίδια. Όσον αφορά τον Άρειο Πάγο, επί Κλεισθένη, ήταν

[57] Καργάκος 1994, σσ.112-3
[58] Dunn 1997, σσ.9-12 ; Jacqueline de Romily 1992, σσ.32-4

υπεύθυνος για τη φύλαξη των νόμων και τον έλεγχο των αξιωματούχων του κράτους. Ο θεσμός των δέκα στρατηγών ήταν επίσης δημιούργημά του.[59]

Ο Κλεισθένης ενθάρρυνε τη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά και αυτό το διαπιστώνουμε και από τα πιο πάνω, με το γεγονός δηλαδή ότι διεύρυνε τα μέλη της βουλής. Ωστόσο, το σημαντικότερο είναι ότι επέτρεπε και ενθάρρυνε και τους μετοίκους στο να κατοικούν και να απολαμβάνουν τα προνόμια της πόλης των Αθηνών. Αυτό μας παραπέμπει στη φιλοξενία, στην οποία αναφέρεται ο Θουκυδίδης στον Επιτάφιο. Δεν είναι εχθρικοί προς τους ξένους, αλλά αντίθετα τους δέχονται πρόθυμα. Με την πιο πάνω συμπεριφορά του, ο Κλεισθένης στόχευε στη δημιουργία ενός ομοιογενούς κράτους, που με την ανάμειξη των πολιτών, θα έφτανε πιο γρήγορα στο επιθυμητό αποτέλεσμα, τη δημοκρατία. Συγχρόνως, αυτό που μάλλον επιθυμούσε ήταν να κάνει γνωστό το δημοκρατικό πολίτευμα και σε άλλους λαούς.[60]

Εκτός από τα πιο πάνω, επί Κλεισθένη, έχουμε τη δημιουργία μεγαλόπρεπων οικοδομημάτων και έργων τέχνης. Ο ναός των Αλκμεωνιδών στους Δελφούς, αλλά και το άγαλμα που αναπαριστά μια κόρη, έργα του Αντήνορα, είναι δύο παραδείγματα των έργων αυτών. Ο Αντήνορας ήταν σπουδαίος γλύπτης και αγαλματοποιός της εποχής του Κλεισθένη.[61]

Ένα από τα μέτρα που έλαβε ο Αλκμεωνίδης πολιτικός για το οποίο έχουν γραφτεί πολλά κατά καιρούς είναι ο οστρακισμός. Προκειμένου να προστατέψει το κράτος από την τυραννία αλλά και από άλλους κινδύνους που καραδοκούσαν έθεσε το νόμο αυτό, κατά τον οποίο έδιωχναν αυτόν που θεωρούσαν επικίνδυνο. Ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή. Πρώτα απ' όλα πραγματοποιείτο μυστική ψηφοφορία στην Εκκλησία του Δήμου. Ο λαός αποφάσιζε και έγγραφε πάνω σε όστρακα (κομμάτια από αγγεία), το όνομα αυτού που θεωρούσε επικίνδυνο για την πόλη. Για να θεωρηθεί μια ψηφοφορία έγκυρη, ιδιαίτερα στη συγκεκριμένη περίπτωση, θα έπρεπε να συγκεντρωθούν 6.000 ψήφοι. Τότε καταμετρούσαν τις ψήφους και έβλεπαν ποιανού το

[59] Carey 2010, σσ.34-5
[60] Lévêque- Naquet 1989, σσ.50-1
[61] Ο.π σσ. 75-7

όνομα ήταν γραμμένο τις περισσότερες φορές, και αυτόν τον έδιωχναν μακριά από τη πόλη για δέκα χρόνια.[62]

Υποστηρίζεται από πολλούς μελετητές, ότι το μέτρο αυτό προϋπήρχε της εποχής του Κλεισθένη. Όπως και να έχει, από τη στιγμή που ίσχυε την περίοδο εκείνη αυτό και μόνο αρκεί για να το κατατάξουμε σε ένα αντιδημοκρατικό μέσο. Κατά τη γνώμη μου, ο οστρακισμός ήταν ένα απάνθρωπο μέσο, που υποχρέωνε κάποιον να εγκαταλείψει την Αθήνα, με μόνο λόγο ότι ορισμένοι από τους πολίτες τον θεωρούσαν υπεύθυνο, και ύποπτο για το πολίτευμά τους. Επιπλέον ήταν άδικο και καθόλου σύμφωνο με την ιδέα της ισότητας και της πλειοψηφίας που χαρακτήριζαν την Αθηναϊκή Δημοκρατία, από τη στιγμή που μόνο ένα μικρό ποσοστό του πληθυσμού συμμετείχε και ένα ακόμη μικρότερο ψήφιζε για την εξορία του συγκεκριμένου ατόμου.

Λαμβάνοντας όλα τα παραπάνω υπόψη, παρατηρούμε ότι ο Κλεισθένης έλαβε ορισμένα καινοτόμα μέτρα, όπως το να επιτρέπει σε ξένους να εισέρχονται στην πόλη και να απολαμβάνουν τις δημοκρατικές αξίες. Όρισε το δήμο, ως κυρίαρχο των πάντων, είχε πρωταγωνιστικό ρόλο, τόσο στην Εκκλησία όσο και στη Βουλή των Πεντακοσίων. Ακόμη διεύρυνε τις λειτουργίες της Βουλής και το σημαντικότερο εξίσωσε όλους τους πολίτες, εισάγοντας έτσι την ισονομία. Όλα αυτά προετοίμαζαν το δρόμο για τη δημοκρατία.

5.4 Εφιάλτης

Ο Εφιάλτης, ανέρχεται στην εξουσία το 462-1 π.χ. Θεωρείται ένας από τους λιγότερο γνωστούς μεταρρυθμιστές της Αθηναϊκής Δημοκρατίας, που παρόλο ότι δεν έκανε ριζικές αλλαγές στο πολίτευμα, αξίζει να τον μελετούμε. Κύριος στόχος του ήταν η κατάργηση του θεσμού του Αρείου Πάγου, ή έστω ο περιορισμός των εξουσιών του σε εκδίκαση εγκληματικών πράξεων εις βάρος των πολιτών και άλλα δευτερεύοντα

[62] Glotz 1994, σσ.182-5

ζητήματα, γεγονός το οποίο πραγματοποιήθηκε τελικά. Οι αρμοδιότητες που αφαιρέθηκαν από τον Άρειο Πάγο, προστέθηκαν πλέον στα υπόλοιπα δικαστήρια. Επίσης την ίδια περίοδο, η Βουλή καταλαμβάνει το δικαίωμα να ελέγχει τα ψηφίσματα που στέλλονταν στην Εκκλησία του Δήμου. Τώρα πια ξεκινούσαν με την εξής φράση: « Ἔδοξεν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ».[63]

Ακόμη διέκρινε την Ηλιαία σε δικαστήρια και αποφάσισε να ορίζονται οι δικαστές τη μέρα της δίκης, για να διασφαλίζεται η εχεμύθεια και ο δημοκρατικός χαρακτήρας κάθε δίκης. Σχετικά με τον δικαστικό τομέα, στον οποίο επικεντρώθηκε ο Εφιάλτης, καθιερώθηκε η αμοιβή για τους δικαστές (ένα οβολό την ημέρα), με αυτό διευρύνεται ο ρόλος τους για την εξασφάλιση της ισονομίας όλων των Αθηναίων πολιτών.[64]

Σημαντικό είναι το γεγονός ότι εφαρμόζεται το δικαίωμα της μήνυσης. Μπορούσε ένας απλός πολίτης να κατηγορήσει έναν ηγέτη ή άλλο Αθηναίο πολίτη για κάτι κακό που είχαν κάνει. Εάν ήταν ασήμαντη η κατηγορία και σπαταλούσε έτσι το χρόνο από άλλα πιο σοβαρά θέματα, τότε ο κατήγορος, καλείτο να πληρώσει πρόστιμο.[65]

Βλέπουμε ότι ο Εφιάλτης επικεντρώθηκε σε ό,τι είχε να κάνει με τα δικαστήρια, διόλου ασήμαντο θεσμό για την Αθηναϊκή δημοκρατία, γι' αυτό και δεν πρέπει να παραμελείται το κεφάλαιο των μεταρρυθμίσεων του Εφιάλτη. Ο νόμος ο οποίος όριζε ότι η βουλή έλεγχε τα ψηφίσματα είναι καίριας σημασίας, λόγω του ότι σε πολλά από τα ψηφίσματα βλέπουμε να αναγράφεται η φράση αυτή και έτσι ξεχωρίζουμε σε ποια περίοδο ανήκουν. Ο Εφιάλτης τελικά δολοφονείται το 461 π.χ.

[63] Γούντραφ 2005, σ.61 ; Starr 1991, σσ.45-7
[64] Ντόκας σσ.30-1 ; Starr 1991, σ.49
[65] Γούντραφ 2005, σ.62

5.5 Περικλής

Την εποχή κατά την οποία κυβέρνησε ο Περικλής (451-29 π.χ.), η Αθηναϊκή Δημοκρατία έφτασε στο απόγειό της. Έτσι έμεινε στην ιστορία ο 5ος αιώνας ως ο χρυσός αιώνας του Περικλή. Τα χαρακτηριστικά του τελευταίου δηλώνουν ένα πραγματικό ηγέτη. Είχε σπάνιες ρητορικές ικανότητες, τόλμη και αποφασιστικότητα που τον οδηγούσαν σε μάχες. Δεν σπαταλούσε το χρόνο του σε κοσμικές συγκεντρώσεις, αλλά προτιμούσε να ασχολείται με τα πολιτικά. Έτσι όπως ήταν φυσικό, κέρδισε τη συμπάθεια και το σεβασμό των Αθηναίων που τον ανέδειξαν στην εξουσία.[66]

Ο Περικλής αρχικά, εισηγείται τη λεγόμενη μισθοφορά, και έτσι οι δικαστές έπαιρναν πλέον ένα μισθό για τις αρμοδιότητές τους. Αυτό έγινε λόγω του ότι προηγουμένως ο Άρειος Πάγος δέχθηκε επίθεση την εποχή που ο Εφιάλτης βρισκόταν στην εξουσία για να μεταφέρει τις αρμοδιότητές του στα υπόλοιπα δικαστήρια. Συνεπώς ο Περικλής έλαβε αυτό το μέτρο για να ενθαρρύνει τους Αθηναίους να αναλάβουν το αξίωμα του δικαστή, ούτως ώστε να πετύχει την ανασύνταξη του Αρείου Πάγου. Επιπρόσθετα, αποτελούσε κίνητρο για τους φτωχούς, για να τους προσελκύσει να συμμετέχουν και αυτοί στις δικαστικές υποχρεώσεις. Εκτός απ' αυτό όρισε μισθό για τους βουλευτές.

Για να αναπτύξει τη κινητικότητα των δικαστηρίων και να διευρύνει τη συμμετοχή του λαού σ' αυτά, καθιέρωσε τη λεγόμενη δίαιτα. Ήταν ένα είδος αποζημίωσης προς τους πολίτες, όταν διεξάγονταν δίκες, για να μπορούν να διακόπτουν τις δουλειές τους και να τις παρακολουθούν. Το μέτρο αυτό σε συνδυασμό με τα θεωρικά, την αμοιβή προς τους φτωχούς Αθηναίους για να έχουν την ευκαιρία να παρακολουθούν τις τραγωδίες και τις κωμωδίες, κάτι που προηγουμένως δεν συνέβαινε, εξισορρόπησαν σε μεγάλο βαθμό, τις κοινωνικές ανισότητες μεταξύ πλούσιων και φτωχών. Ακόμη αυτό συντέλεσε στην ανάπτυξη του παιδευτικού ρόλου της Αθήνας μέσα από το θέατρο,

[66] Μπέρν 1970, σσ.74-5

αλλά και τη δυνατότητα ξεκούρασης και ψυχαγωγίας που είναι δικαίωμα όλων των ανθρώπων.[67]

Όσον αφορά την οικονομική ανισότητα, ο Περικλής περιόρισε σε μεγάλο βαθμό τα κέρδη των πλουσίων, για να μην αυξάνεται ο πλούτος τους εις βάρος των φτωχών. Όρισε κάποιους φόρους που θα πλήρωναν οι οικονομικά εύποροι, όπως το μισθό για την επάνδρωση τριήρους, επέλεγε κάθε φορά ποιοι από αυτούς θα αναλάμβαναν τα έξοδα του χορού στις θεατρικές παραστάσεις (χορηγοί). Όποιου η περιουσία δεν έφτανε για να πληρώσει όλα αυτά τα έξοδα, πρότεινε κάποιον άλλο που ήξερε ότι μπορούσε. Στο τέλος η πολιτεία τιμούσε τους χορηγούς και αυτούς που συνέβαλαν στα δημόσια έργα και γίνονταν γνωστοί. Επομένως, πολλοί πιθανόν να το έκαναν για αυτό το σκοπό. Εκτός από τα πιο πάνω, ο εκκλησιαστικός μισθός ήταν επινόηση του Περικλή. Σύμφωνα με αυτό το μέτρο, κάθε Αθηναίος πολίτης θα αμειβόταν, προκειμένου να παρευρεθεί στην Εκκλησία του Δήμου.[68]

Δημιούργησε αποικίες, τις λεγόμενες κληρουχίες, τις οποίες θα εκμεταλλεύονταν οι ακτήμονες για να καλλιεργούν τα προϊόντα τους˙ αυτό συντέλεσε στην αυτάρκεια της Αθήνας, αλλά και την απασχόληση απλών πολιτών, που τελικά απέφερε πολλά κέρδη στο κράτος. Πολλοί Αθηναίοι εγκαταστάθηκαν εκτός των ορίων της Αττικής και έτσι διεύρυναν τις παραγωγικές τους ασχολίες και σε άλλες περιοχές. Ο Περικλής εκμεταλλεύτηκε την εγκατάσταση των πολιτών σε άλλες πόλεις για να επιβάλει την τάξη στο εσωτερικό της Αθήνας και να σταματήσει τις διαμάχες μεταξύ πλούσιων-φτωχών.[69]

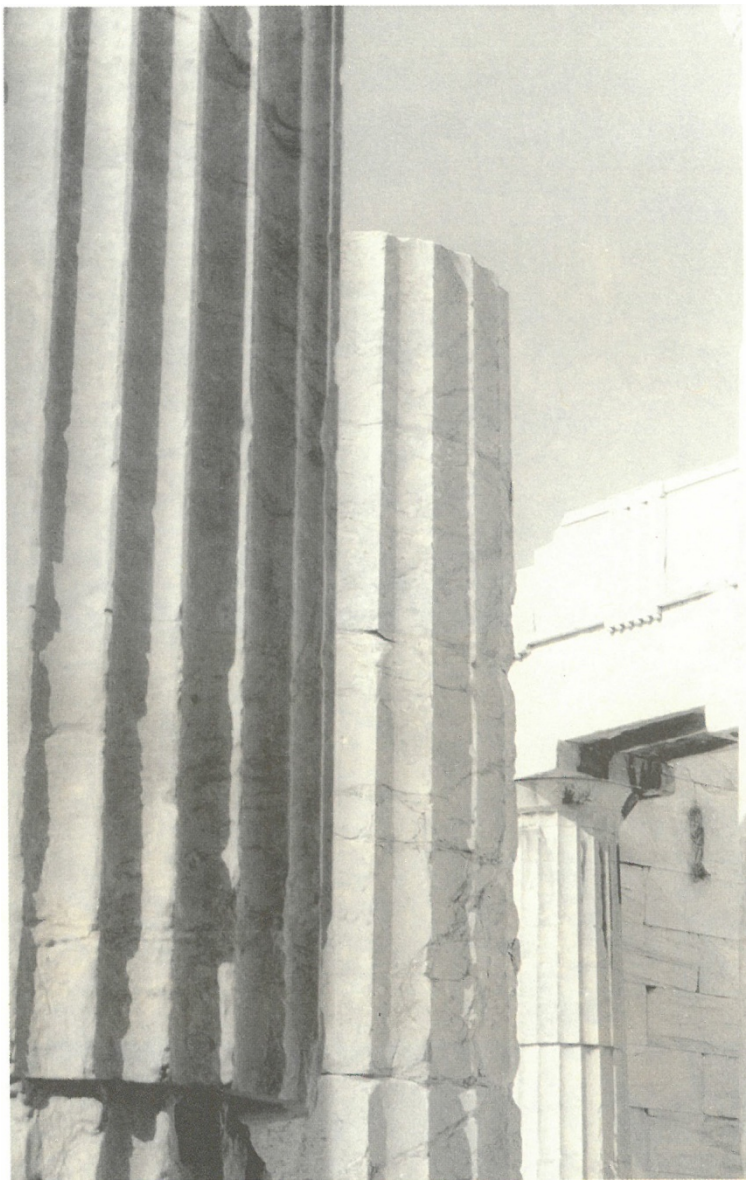
Με την επεκτατική του πολιτική ο Περικλής κατάφερε να αυξήσει τη δύναμη της Αθήνας σε μεγάλο βαθμό. Διαμόρφωσε επίσης ισχυρό ναυτικό και το σημαντικότερο ανέδειξε το λιμάνι του Πειραιά, σε χώρο όπου πραγματοποιούνταν εμπορικές και οικονομικές συναλλαγές. Το τελευταίο είχε ως αποτέλεσμα, το πλεόνασμα στα εθνικά ταμεία και αυτό οδήγησε τον Περικλή σε ένα οικοδομικό πρόγραμμα που με τη σειρά του ανέδειξε την Αθήνα ως χώρο καλλιτεχνικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, με κέντρο την Ακρόπολη.

[67] Παπασταύρου 1972, σσ.36-8
[68] Ντόκας, σσ.47-9
[69] Homo, σσ.136-9

Προσέγγισε σπουδαίους καλλιτέχνες, γλύπτες και αρχιτέκτονες, της εποχής που τον βοήθησαν να πετύχει το σκοπό του. Ο Ικτίνος και ο Καλλικράτης, ανέλαβαν την οικοδόμηση του Παρθενώνα το 447π.χ. Ο σπουδαίος γλύπτης Φειδίας, ανέλαβε τη φιλοτέχνηση των αγαλμάτων που θα τοποθετούνταν στην Ακρόπολη. Το χρυσελεφάντινο άγαλμα της θεάς Αθηνάς, τα αγάλματα της Λημνίας και Προμάχου Αθηνάς είναι δημιουργήματά του. Επιπρόσθετα ορίστηκε από τον Περικλή, λόγω της εμπιστοσύνης που του είχε, αφού ήταν φίλος του και αφού βέβαια θαύμασε και ξεχώρισε προγενέστερα έργα του, καλλιτεχνικός επόπτης των οικοδομημάτων στην ακρόπολη. Μερικά άλλα ιερά που κατασκευάστηκαν επί εποχής Περικλή είναι: ο ναός της Αθηνάς Νίκης, τα Προπύλαια, (βλ. εικ.8), το Ερέχθειο, (βλ.εικ.9) κ.α. Σημαντικό ήταν το γεγονός ότι απασχολήθηκαν πολλοί δούλοι κατά τη διάρκεια κατασκευής των πιο πάνω δημιουργημάτων.[70]

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, καταλήγουμε στο ότι δίκαια ο 5^{ος} αιώνας χαρακτηρίστηκε ως ο χρυσός αιώνας του Περικλή. Με τις μεταρρυθμίσεις που εφάρμοσε τόσο στον οικονομικό όσο και στον κοινωνικό τομέα, οδήγησε πλέον την Αθήνα στην κατάκτηση της Δημοκρατίας, της Ισονομίας και της Ισηγορίας. Και όλα αυτά, εξαιτίας των μέτρων που έλαβε για εξισορρόπηση των σχέσεων μεταξύ πλούσιων και φτωχών. Ταυτόχρονα, με το καλλιτεχνικό του πρόγραμμα, που στόχευε τόσο στον καλλωπισμό της Αθήνας όσο και στη δημιουργία χρήσιμων κτηρίων για τα θεσμικά όργανα της πόλης, μετέδωσε το μεγαλείο της Αθήνας από άκρη σε άκρη.

[70] Homo, σσ.191-2,209,244-50

Εικόνα 8: *Ακρόπολη Αθηνών Κίονες Προπυλαίων, (Καργάκος, 2004)*

Εικόνα 9: *Άποψη Ερεχθείου, (Καργάκος, 2004)*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

6.1 Διαφορές και Ομοιότητες Αθηναϊκής με Σύγχρονη Δημοκρατία

Στο παρόν κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με τις διαφορές αλλά και τις ομοιότητες των δύο Δημοκρατιών που τις χωρίζουν 2.500 χρόνια. Το τέλος της Αθηναϊκής Δημοκρατίας επήλθε μετά την έλευση των Μακεδόνων στην Αθήνα κατά την Ελληνιστική εποχή, όταν αρκετοί εχθροί της Δημοκρατίας, κατάφεραν να αποσυνθέσουν την κοινωνική τάξη και την πολιτιστική επιρροή που είχε η Αθήνα προηγουμένως. Ωστόσο, το 1789 με τα αιτήματα της Γαλλικής Επανάστασης έρχονται ξανά στο προσκήνιο οι έννοιες της Ελευθερίας, της Ισονομίας και της Ισότητας που παραπέμπουν στην Αθηναϊκή Δημοκρατία του 5ου αιώνα. Ας ξεκινήσουμε με τις διαφορές των δύο Δημοκρατιών.[71]

Πρώτα απ' όλα μια διαφορά των δύο Δημοκρατιών έγκειται στο Σύνταγμα. Ενώ στην Ελλάδα του 5ου αιώνα, τα κείμενα που όριζαν ένα νόμο ή κανονισμό λειτουργίας του κράτους, ήταν πολύ σύντομα σε έκταση, σήμερα συμβαίνει το αντίθετο. Τα κείμενα καταλαμβάνουν πολυάριθμες σελίδες, γι' αυτό και βλέπουμε πολλές φορές τους πολιτικούς, όταν θέλουν να αναφερθούν σε ένα νόμο, έχουν μπροστά τους τα κείμενα αυτά, λόγω του ότι είναι αδύνατο να τα θυμούνται απ' έξω. Το γεγονός αυτό, σημαίνει επίσης ότι υπάρχουν πολλές λεπτομέρειες σε ένα κανονισμό, με αποτέλεσμα να είναι πιο σύνθετοι οι νόμοι στη σύγχρονη Δημοκρατία, αυτό είναι λογικό βέβαια, αφού έχουν αυξηθεί και οι λειτουργίες του κράτους σε σχέση με παλαιότερα. Από την άλλη βέβαια, τα μικρά και σύντομα κείμενα διευκόλυναν τους πολίτες της Αθηναϊκής Δημοκρατίας, που μπορούσαν να τα θυμούνται πιο εύκολα, και να πείσουν κάποιο να συμφωνήσει μαζί τους. Το τελευταίο αφορούσε κυρίως τους αρχηγούς των κρατών, καθώς επίσης και τους δημαγωγούς που προσπαθούσαν να τους πείσουν, το ρόλο των οποίων θα δούμε στη συνέχεια.[72]

Μια δεύτερη διαφορά της Αθηναϊκής με τη σημερινή Δημοκρατία είναι η απουσία των κομμάτων και συνεπώς μιας ιδεολογίας ξεχωριστής για το κάθε ένα από αυτά.

[71] Ντόκας σσ.146-9
[72] Jaqueline de Romilly 2009, σσ.164-5

Βέβαια παλιά υπήρχαν οι λεγόμενες εταιρείες που ήταν μυστικές οργανώσεις, παρόλα αυτά ο ρόλος τους με τις σημερινές παρατάξεις δεν ήταν ο ίδιος. Σήμερα τα κόμματα κάνουν ό,τι είναι δυνατόν, προκειμένου να κερδίσουν ψήφους και να υποστηρίξουν ένα ηγέτη. Το εν λόγω σύστημα, δεν επιτρέπει στους πολίτες των σύγχρονων κρατών, να έχουν επιλογή ατόμων που καλούνται να ψηφίσουν στις εκλογές, αλλά είναι υποχρεωμένοι να επιλέξουν μεταξύ ενός πολύ μικρού αριθμού υποψηφίων που τους επιβάλλει το κόμμα. Επίσης είναι απαραίτητο σύμφωνα με τους κανονισμούς, να ψηφίζουν άτομα του ιδίου κόμματος, που κατά τη γνώμη μου δεν είναι δημοκρατικό, επειδή δεν δίνεται η ευκαιρία να επιλέξουν μεταξύ υποψηφίων από διαφορετικά κόμματα, που πιστεύουν πιο πολύ στις ικανότητές τους. Παρόλα αυτά, υπάρχει μια ομοιότητα μεταξύ αυτών των δύο ειδών κομμάτων, των μεν που ίσχυαν στην Αρχαία Αθήνα και των σύγχρονων. Οι αντίπαλες παρατάξεις επιδίωκαν να εξαλείψουν οι μεν τους δε και επιθυμούσαν το προσωπικό τους συμφέρον και όχι, όπως διακήρυτταν ή διακηρύσσουν, το κοινό συμφέρον.[73]

Η σημαντικότερη όμως διαφορά των δύο Δημοκρατιών, εντοπίζεται στην πηγή της εξουσίας. Στην Αρχαία Ελλάδα, αποφάσιζε ο λαός για τα διάφορα θέματα και προβλήματα που παρουσιάζονταν. Συγκεντρώνονταν όλοι όσοι διέθεταν πολιτικά δικαιώματα στη Πνύκα και μέσω της Εκκλησίας του Δήμου, και αργότερα σε συνεργασία με τη Βουλή των Πεντακοσίων, αποφάσιζαν με βάση την αρχή της πλειοψηφίας. Σήμερα η εξουσία πηγάζει από τον ηγέτη που ναι μεν ψηφίζεται από το σύνολο των πολιτών, αλλά οι αποφάσεις που παίρνει στη πορεία της θητείας του, λαμβάνονται ερήμην του λαού. Οπότε αυτό δεν αποτελεί δημοκρατικό στοιχείο, αλλά ολιγαρχικό. Επομένως η Αθηναϊκή Δημοκρατία ήταν άμεση, ενώ οι Σύγχρονες είναι αντιπροσωπευτικές. Σίγουρα είναι αδύνατο να μαζεύονται όλοι οι άνθρωποι και να συνεδριάζουν, όπως γινόταν στην Αθήνα του 5^{ου} και 4^{ου} αιώνα. Όμως τα σύγχρονα κράτη, θα μπορούσαν να εκμεταλλευτούν την τεχνολογική ανάπτυξη που υφίσταται στις μέρες μας και να ορίζεται ψηφοφορία με τη μορφή ίσως ερωτηματολογίου, που δεν θα είναι χρονοβόρο. Με αυτό τον τρόπο, οι πολίτες θα απαντούν ή αν έχουν κάτι να εισηγηθούν θα το καταγράφουν και θα το στέλνουν είτε μέσω των ηλεκτρονικών υπολογιστών είτε μέσω των κινητών τηλεφώνων. Αυτό θα μειώσει και την απογοήτευσή τους ως προς τα πολιτικά ζητήματα, αφού και οι ίδιοι θα λαμβάνουν

[73] Ο.π 1992, σσ.208-9

μέρος στις αποφάσεις. Επιπρόσθετα το γεγονός ότι στην Αθήνα του 5ου αιώνα, οι πολίτες αποφάσιζαν συλλογικά για τα διάφορα ζητήματα, αυτό τους έκανε ενεργούς πολίτες, με ολοκληρωμένη προσωπικότητα και όχι απαθή όντα, που ακολουθούν πιστά έναν ηγέτη, πράγμα το οποίο συμβαίνει δυστυχώς στη σύγχρονη κοινωνία.[74]

Επιπλέον, σχετικά με τον πληθυσμό της Αθηναϊκής Δημοκρατίας, ήταν πιο ομοιογενής, υπήρχαν κατά βάση δύο κατηγορίες οι πλούσιοι και οι φτωχοί, ενώ σήμερα υπάρχουν πολλές υποκατηγορίες των δύο πιο πάνω ομάδων. Έχουμε τους λιγότερο πλούσιους, τους λιγότερο φτωχούς κ.ο.κ[75]

Μια τελευταία διαφορά, της Δημοκρατίας στην Αθήνα με τις σημερινές, είναι το ότι ήταν φιλόξενη και ενθάρρυνε τους ξένους πολίτες να διαμένουν στην πόλη τους και να απολαμβάνουν τις αξίες του εν λόγω πολιτεύματος. Κυρίως ο Περικλής ασχολήθηκε πάνω σε αυτό, με το να συνεταιρίζεται με μετοίκους και να τους προσφέρει ορισμένα προνόμια. Επίσης ο Κλεισθένης ενθάρρυνε την εισδοχή πολυάριθμων μετοίκων στην Αθήνα. Αυτό το διαπιστώνουμε και μέσα από τον Επιτάφιο λόγο του πρώτου, όπου εκθειάζεται η φιλοξενία των Αρχαίων Ελλήνων, καθώς και το πόσο σημαντική ήταν γι' αυτούς. Αντίθετα σήμερα, οι νέες Δημοκρατίες είναι κάπως εχθρικές με το θέμα αυτό των ξένων μεταναστών, που μερικά κράτη φτάνουν μέχρι και στο σημείο να τους διώχνουν. Αυτό κάθε άλλο παρά δημοκρατικό θα μπορούσε να είναι.[76]

Όσον αφορά τις ομοιότητες των δύο πολιτευμάτων, αυτές σαφώς και είναι λιγότερες, αφού τα πράγματα αλλάζουν με το πέρας των χρόνων.

Μια βασική ομοιότητα έχει να κάνει με το ρόλο του Δημαγωγού στην Αρχαία Αθήνα. Η λέξη αυτή είναι σύνθετη, προέρχεται από το ουσιαστικό δήμος και το ρήμα άγω που σημαίνει οδηγώ. Οι δημαγωγοί οδηγούσαν το λαό προς τη δική τους κατεύθυνση, συχνά με άνομα μέσα. Χρησιμοποιούσαν τη μέθοδο της κολακείας και έλεγαν στο πλήθος αυτά που ήθελε να ακούσει για να κερδίσουν την εύνοιά του. Ακόμη προσπαθούσαν να τον ευχαριστήσουν, προσφέροντάς του ορισμένα πράγματα που ήξεραν ότι χρειαζόταν. Ο λαός από την πλευρά του, λόγω του ότι δεν είχε τις απαραίτητες γνώσεις, αφού οι πιο πολλοί ήταν απλοί άνθρωποι από τις κατώτερες

[74] Καργάκος 2004, σσ.372-3
[75] Forrest 1994, σσ.38-9
[76] Σακελλαρίου 2008, σ.6

συνήθως κοινωνικές τάξεις, παρασυρόταν από την άγνοιά του και τις επιθυμίες του και ακολουθούσε τους δημαγωγούς. Επομένως το έργο των τελευταίων δεν ήταν ιδιαίτερα δύσκολο. Παράλληλα με τους δημαγωγούς στην Αρχαία Ελλάδα υπήρχαν και οι ρήτορες. Οι τελευταίοι, ειδικεύονταν σε θέματα που αφορούσαν τα πολιτικά και μάθαιναν να χειρίζονται το λόγο. Είχαν τη δυνατότητα να ανέλθουν σε υψηλά αξιώματα, λόγω των γνώσεών τους και του γεγονότος ότι μιλούσαν ωραία και έπειθαν το λαό. Ωστόσο δεν είχαν σκοπό να εξαπατήσουν τους Αθηναίους πολίτες σε αντίθεση με τους δημαγωγούς, που αν ήταν προς τα συμφέροντά τους το έκαναν. Συκοφαντούσαν, έκλεβαν, κυνηγούσαν ψήφους, γενικά σκόρπιζαν τη διαφθορά. Όλα τα προηγούμενα, μάς ακούγονται οικεία, και αυτό λόγω του ότι οι δημαγωγοί θα μπορούσαν κάλλιστα να ταυτιστούν με τους σημερινούς πολιτικούς. Οι τελευταίοι δεν διστάζουν να δεσμευτούν μπροστά στο λαό και να αναγγείλουν τα μεγαλεπήβολα σχέδιά τους, με σκοπό να προσελκύσουν ψηφοφόρους, που μόλις εκλεγούν ξεχνούν αυτά που είπαν εν ώρα ανάγκης. Πολλοί μάλιστα δεν διστάζουν να συκοφαντούν και να βγάζουν στο φως δήθεν σκάνδαλα και ψεύτικες κατηγορίες για τα αντίπαλα κόμματα, προκειμένου να ενισχύσουν το δικό τους. Ωστόσο πρέπει να είμαστε προσεκτικοί προς οποιαδήποτε ταύτιση εξαιτίας του χαρακτήρα των δύο δημοκρατιών, η μια ήταν άμεση ενώ η άλλη αντιπροσωπευτική. Έπειτα έχουν περάσει τόσα χρόνια και οι συνθήκες άλλαξαν κατά πολύ, πλέον ο τρόπος λειτουργίας του κράτους είναι πιο περίπλοκος απ' ότι στην Αρχαία Αθήνα. Πάντως η δημαγωγία είναι ο χειρότερος εχθρός της δημοκρατίας, και αυτό φάνηκε και τότε και τώρα με τις σύγχρονες μορφές της.[77]

Μια άλλη ομοιότητα των δύο δημοκρατιών είναι η έννοια της δωροδοκίας. Είναι παράλογο να πιστεύουμε ότι μόνο στην εποχή μας συμβαίνουν αυτά. Οι έννοιες αυτές όπως και η παρανομία γενικότερα είναι διαχρονικές. Η δωροδοκία στην Αθηναϊκή Δημοκρατία θα μπορούσε να συμβεί για παράδειγμα, μεταξύ ενός δικαστή και ενός κατηγορούμενου, ή μεταξύ του κατηγορουμένου και αυτού που κατάγγελλε το συγκεκριμένο παράπτωμα για να αναγκάσει τον δεύτερο, να αποσύρει την κατηγορία. Σήμερα αυτό συμβαίνει σε πολλές περιπτώσεις, ένα παράδειγμα είναι, σε ότι αφορά την εξεύρεση εργασίας, δωροδοκεί ο υποψήφιος εργαζόμενος τον εργοδότη. Οι

[77] Cohen 1992, σσ.195-7,202 ; Finley 1989, σ.121

δωροδοκίες τόσο παλαιότερα όσο και σήμερα, γίνονταν κρυφά γι' αυτό και σπάνια έχουμε αποδείξεις για κάτι.[78]

6.2 Γιατί είναι Επίκαιρη η Μελέτη της Αθηναϊκής Δημοκρατίας στις μέρες μας;

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, η Αθηναϊκή Δημοκρατία με τη Σύγχρονη, παρουσιάζουν ορισμένες διαφορές και ομοιότητες με τις πρώτες να υπερέχουν. Πιστεύω ότι είναι χρήσιμο να μελετάται η Αρχαία Δημοκρατία για να μπορούμε ακριβώς, να διακρίνουμε αυτές τις διαφορές με τη σημερινή Δημοκρατία. Αυτό μας αποτρέπει από το να πέφτουμε στην παγίδα να ταυτίζουμε και να συγκρίνουμε τους θεσμούς της πρώτης με τη δεύτερη. Κατόπιν, όπως αναφέρουν και πολλοί ερευνητές και ακαδημαϊκοί, όπως για παράδειγμα ο Γάλλος Pierre Vidal- Naquet, (2002), είναι πολύ σημαντικός ο διάλογος με τα αρχαία κείμενα,(σ.353-4). Μελετώντας τα κείμενα αρχαίων φιλοσόφων, ερχόμαστε σε επαφή με τις έννοιες που οδήγησαν στη γέννηση της Δημοκρατίας, μπορούμε να ασκούμε κριτική και το κυριότερο να προβληματιζόμαστε.

Επιπλέον, τα επιτεύγματα της Αθηναϊκής Δημοκρατίας είναι σπουδαία και αξίζει κανείς να ασχοληθεί με αυτά. Για παράδειγμα, το δικαίωμα της ελευθερίας που απολάμβαναν οι Αθηναίοι πολίτες τον 5^{ο} αιώνα έφτασε στον ύψιστο βαθμό επιτυχίας του. Ο κυρίαρχος λαός συμμετείχε στα κοινά, όπου ανεξάρτητα από κόμματα και αντιπροσώπους εξέφραζε την άποψή του. Επομένως η ισηγορία είναι μια άλλη σημαντική έννοια που παίρνουμε από την Αθηναϊκή Δημοκρατία. Το προνόμιο της ελεύθερης έκφρασης είναι ακόμα πιο επίκαιρο στις μέρες μας που οφείλουμε να αντιδρούμε, όταν κάποιος απειλεί την ομαλή λειτουργία του εν λόγω καθεστώτος.

Επιπρόσθετα, μέσα από τη μελέτη του Αθηναϊκού πολιτεύματος, αποκτούμε μια συνολική εικόνα για τις έννοιες που αναφέραμε και πιο πάνω, την ελευθερία, την

[78] Sinclair 1997, σσ.207-8

ισότητα, την ισονομία οι οποίες χρησιμοποιούνται και στη σύγχρονη εποχή. Θα δούμε επομένως την πορεία τους μέσα στο χρόνο, και αυτό θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε καλύτερα την πραγματική σημασία των λέξεων αυτών, καθώς και τη χρησιμότητά τους, με βάση τα σημερινά δεδομένα.

Η παιδεία είναι ο βασικότερος πυρήνας ενός κράτους, και αυτό θα έπρεπε να εκμεταλλευτούν οι σύγχρονοι πολιτικοί, κατά τη γνώμη μου, ώστε να εισάγουν στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τόσο της δευτεροβάθμιας όσο και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης τη διδασκαλία της Αθηναϊκής Δημοκρατίας. Έτσι οι μαθητές και φοιτητές θα αναβιώσουν τη δημοκρατία με πιο δημιουργικό τρόπο, επιπλέον θα συνειδητοποιήσουν ότι όλα αυτά τα κείμενα, οι πηγές, τα αρχαία ευρήματα, αλλά πολύ περισσότερο τα οικοδομήματα που βρίσκονται στην Ακρόπολη, η Αγορά, ο Παρθενώνας, το θέατρο είναι απότοκα της Αθηναϊκής Δημοκρατίας.

Τέλος μέσα από την έρευνα και τη μελέτη της Δημοκρατίας στην Αθήνα, εκτός του ότι έχουμε να διδαχθούμε πολλά, ταυτόχρονα θα αποκτήσουμε και πνεύμα αισιοδοξίας που μάς είναι χρήσιμο ιδιαίτερα σήμερα, με όλα αυτά που βλέπουμε να συμβαίνουν γύρω μας και κυρίως λόγω της οικονομικής κρίσης που απέφερε την απογοήτευση και την καχυποψία των πολιτών έναντι των κυβερνώντων.

Συμπεράσματα

Λαμβάνοντας όλα τα παραπάνω υπόψη, καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα: Πρώτα απ' όλα η Αθηναϊκή Δημοκρατία εν έτει 2014 είναι πιο επίκαιρη από ποτέ για τους λόγους που μόλις αναφέραμε. Είναι ένα από τα πιο μελετημένα θέματα, γύρω από τα οποία έχουν γραφτεί και θετικά αλλά και πολλά αρνητικά. Αυτό που κρατάω από την έρευνά μου είναι ότι παρόλα τα θετικά που πρόσφερε σε μεταγενέστερες γενιές, το συγκεκριμένο πολίτευμα είχε και αρκετές αδυναμίες που δεν πρέπει να παραβλέπονται.

Κατά την άποψή μου, ο θεσμός του Οστρακισμού που επέβαλε ο Κλεισθένης, όπως και οι γραφές παρανόμων αποτελούν παραδείγματα των προβλημάτων αυτών. Από τη μια το γεγονός ότι ένα μικρό ποσοστό του συνολικού πληθυσμού, που απ' αυτό θα αφαιρέσουμε καταρχήν τις γυναίκες με τα παιδιά, τους μετοίκους και τους δούλους, αποφάσιζε για την εκδίωξη ενός ατόμου, που υποψιαζόταν ότι είναι επικίνδυνο για το πολίτευμα, είναι πέρα για πέρα αντιδημοκρατικό. Πρώτον επειδή δεν ήταν απόφαση του συνόλου των Αθηναίων πολιτών, αφού με μόνο 600 ψήφους από τις 6.000 πολίτες που έπρεπε να είναι συγκεντρωμένοι εφαρμοζόταν αυτό το μέτρο. Και δεύτερο, ήταν αντίθετο προς τις αρχές της Δημοκρατίας, αφού στερούσε την Ελευθερία των πολιτών και τα πολιτικά τους δικαιώματα με το να τους αναγκάζει να φύγουν μακριά από την Αθήνα.

Από την άλλη οι γραφές παρανόμων, θεωρώ ότι ήταν αντίθετες προς το πνεύμα της ισηγορίας. Σε περίπτωση που κάποιος πρότεινε ένα ψήφισμα που οι υπόλοιποι έκριναν ότι δεν ήταν προς το συμφέρον της πολιτείας, έστελλαν το συγκεκριμένο ψήφισμα στα δικαστήρια, πολλές φορές αυτός ο οποίος πρότεινε τη συγκεκριμένη πρόταση καταδικαζόταν και του επιβάλλονταν διάφορες ποινές. Ίσως ακόμη να στόχευαν και στην είσπραξη χρημάτων, αφού αυτοί που βρίσκονταν πίσω από τις κατηγορίες, πρότειναν στο δικαστήριο να επιβάλλει πρόστιμο και όσοι δεν μπορούσαν να το πληρώσουν, τους επέβαλλαν άλλο υψηλότερο και έχαναν και τα πολιτικά τους δικαιώματα.[79] Ωστόσο πολλοί Αθηναίοι εκείνη την περίοδο δεν είχαν τη δυνατότητα να μαθητεύσουν σε διδασκάλους και ρήτορες, οπότε εξαιτίας της άγνοιάς τους, θα

[79] Sinclair 1997,σ.176

μπορούσε να εκφράσουν κάτι το οποίο δεν ήταν σύμφωνο με το εν λόγω πολίτευμα. Ταυτόχρονα θα έπρεπε να δίνεται η ευκαιρία σε κάθε Αθηναίο πολίτη να εκφράζει τις προτάσεις που είχε για το κράτος, όπως και συνέβαινε, αλλά χωρίς την απειλή της γραφής παρανόμων.

Σε ότι αφορά το πολυσυζητημένο θέμα της δουλείας, η αλήθεια είναι ότι υπήρχαν πολλοί δούλοι στην Αρχαία Αθήνα, πολύ περισσότεροι μάλιστα από τους ίδιους τους πολίτες. Αναμφίβολα είναι απογοητευτικοί οι αριθμοί που συναντάμε για 400.000 δούλους, (εάν όντως ισχύουν), ωστόσο η δουλεία αποτελούσε συνηθισμένο φαινόμενο στα αρχαία χρόνια. Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι πρόσφατα μόλις, καταργήθηκε ο θεσμός της δουλείας, μάλιστα σε κάποιες υπανάπτυκτες χώρες, εξακολουθούσε να υφίσταται και στη σύγχρονη εποχή. Σίγουρα όμως δεν ισχύει το γεγονός ότι η δημοκρατία στηρίζεται στη δουλεία. Η Αθηναϊκή Δημοκρατία, γεννήθηκε μέσα από τις μεταρρυθμίσεις του Σόλωνα, του Πεισίστρατου, του Κλεισθένη, του Εφιάλτη και τελευταίου του Περικλή, όπου πήρε την τελική της μορφή. Είδαμε την εξέλιξή της, μέσα από βασικούς θεσμούς της, όπως την Εκκλησία του Δήμου, τη Βουλή, τον Άρειο Πάγο, τα δικαστήρια και τους άρχοντες και τελικά τη βιώνουμε με τη σημερινή της μορφή, (βλ.εικ.10).

Ένα άλλο συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουμε, είναι ότι ο ρόλος της παιδείας είναι πολύ σημαντικός, για την κατανόηση και διάδοση θεμελιωδών εννοιών όπως η ελευθερία, η ισότητα, η δημοκρατία. Να εκπαιδευτούν οι άνθρωποι με τέτοιο τρόπο ώστε να διακρίνουν τα διάφορα πολιτεύματα και να μπορούν να ορίζουν τα χαρακτηριστικά τους. Η πολιτεία θα ήταν χρήσιμο να φροντίσει για το θέμα αυτό, εισάγοντας το συγκεκριμένο μάθημα στα σχολεία και τα πανεπιστήμια, ή ορίζοντας σεμινάρια τα οποία μέσα από σύγχρονα μέσα, όπως τις εικόνες, τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, θα προκαλούσαν το ενδιαφέρον των μαθητών/φοιτητών να ασχοληθούν με το θέμα αυτό. Σημαντικότερο είναι κατά τη γνώμη μου, να πραγματοποιούνται επιτόπιες έρευνες, ιδιαίτερα από τα τμήματα Ιστορίας- Αρχαιολογίας, στους Αρχαιολογικούς χώρους στην Αθήνα, όπως στην Αγορά, την Ακρόπολη και τα διάφορα μουσεία, κάτι στο οποίο είχα την ευκαιρία να συμμετάσχω κατά τη διάρκεια των σπουδών μου, και διαπίστωσα πόσο χρήσιμο είναι. Αυτό θα μπορούσε να διευρυνθεί και να πραγματοποιείται και στα σχολεία, και έτσι οι μαθητές να έρχονται

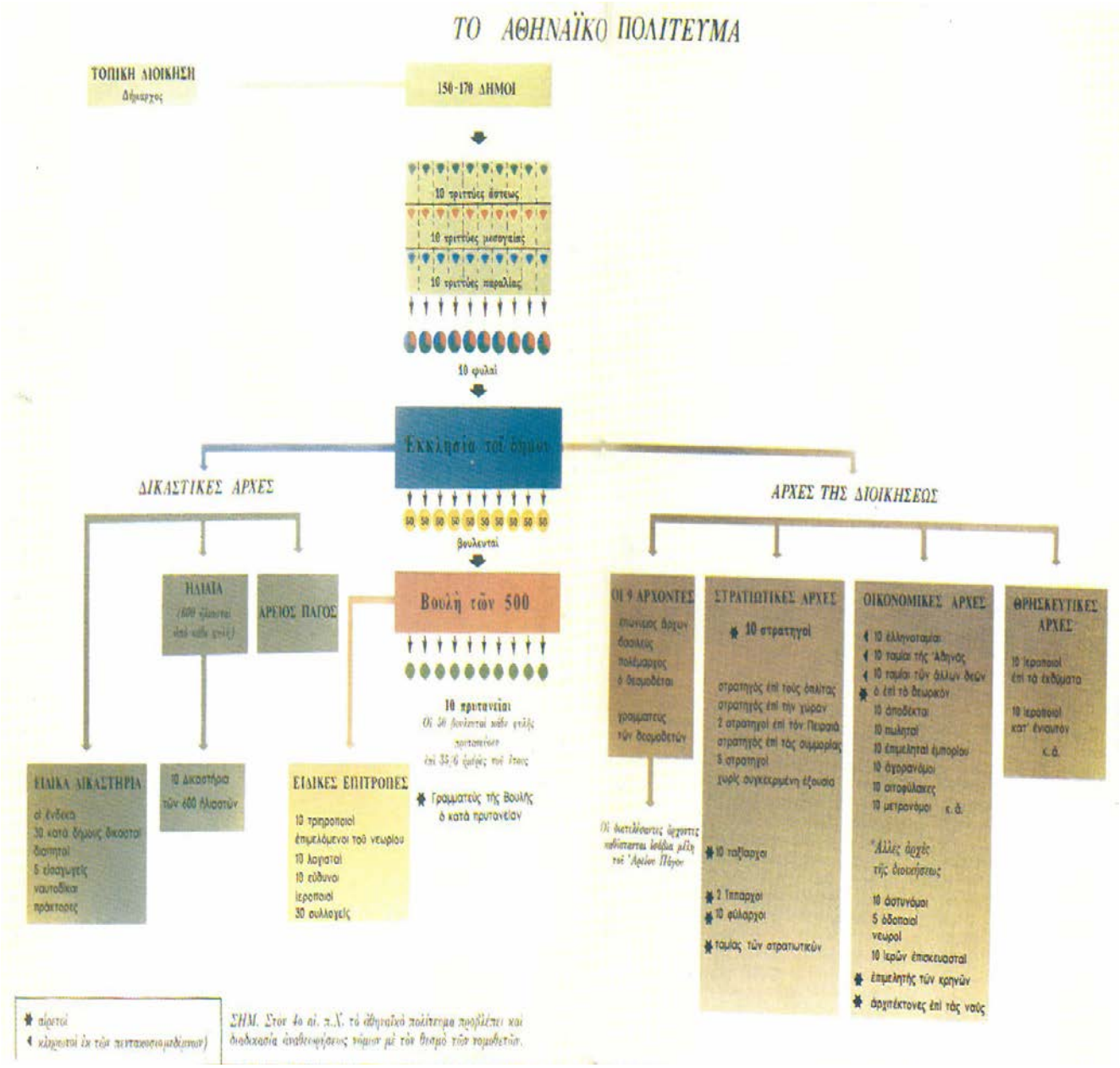
σε επαφή με τα ευρήματα και οικοδομήματα που βρίσκονται στην Ακρόπολη, να έχουν την ευκαιρία να τα δουν από κοντά και να διαπιστώσουν κάτω από ποιες συνθήκες κατασκευάστηκαν και τη σημασία τους για εμάς σήμερα.

Επιπρόσθετα, κατά τη γνώμη μου, η ενασχόληση με τα πολιτικά, που πολλοί και ιδιαίτερα νέοι, θεωρούν ανιαρό, είναι καλό να γίνεται. Όταν ένας πολίτης ενημερώνεται για τα τρέχοντα ζητήματα και ενδιαφέρεται για το μέλλον του τόπου του, αυτό τον καθιστά ενεργό και ευσυνείδητο πολίτη, που συμβάλει στην ομαλή λειτουργία των θεσμών του κράτους και συνεπώς αποκαθίσταται η εμπιστοσύνη του προς τους πολιτικούς. Οι τελευταίοι επιλέγονται από το λαό, επομένως ο λαός φέρει μια κάποια ευθύνη για την επιλογή του αυτή. Γι' αυτό θεωρώ ότι με το να ενημερωνόμαστε για τα πολιτικά ζητήματα, μπορούμε να αποφύγουμε αρκετές λανθασμένες επιλογές που θα έχουν καταστροφικές συνέπειες για το πολίτευμά μας. Ασφαλώς θα πρέπει να προσέξουμε τους φανατισμούς και τις ακρότητες που αυτοί αποφέρουν και είναι ότι χειρότερο για τη Δημοκρατία. Οι τελευταίοι, επιφέρουν βιαιότητες, διχασμούς και πολλές φορές σκοτωμούς, χαρακτηριστικά τα οποία ανάγονται σε δικτατορικά και κομμουνιστικά καθεστώτα, τα οποία περιορίζουν την ελευθερία του ατόμου.

Επιπλέον, σε περιπτώσεις που ο πολίτης, βλέπει να γίνεται κάτι αντίθετο προς το Δημοκρατικό χαρακτήρα λειτουργίας του κράτους, από τους ηγέτες, καλό θα ήταν να εκφράσει τις απόψεις του μέσω διαδηλώσεων και να εισηγηθεί προτάσεις βελτίωσης. Έτσι θα επικρατεί η ισηγορία, αναφαίρετο δικαίωμα όλων των ελεύθερων πολιτών από τον $5^{ο}$-$4^{ο}$ αιώνα.

Εκτός από τους πολίτες όμως, θα πρέπει να αγωνιστούν και οι πολιτικοί για να κερδίσουν ξανά την εμπιστοσύνη των πρώτων. Για να γίνει αυτό θα πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να αποφύγουν τις μεγάλες υποσχέσεις και τα ωραία λόγια που παραπέμπουν στους δημαγωγούς της Αρχαίας Ελλάδας, και με έργα να δείξουν το ενδιαφέρον τους για το καλό του τόπου. Συγχρόνως, να κάνουν την αρχή αποφυγής των φανατισμών, με το να σταματήσουν να επιτίθενται στα αντίπαλα κόμματα, και τότε ο λαός θα ακολουθήσει το παράδειγμά τους.

Τέλος, θα ήταν φρόνιμο, να επανεξεταστεί ο ρόλος των θεσμών λειτουργίας του κράτους, όπως για παράδειγμα των Δικαστηρίων, της Αστυνομίας, καθώς και όλων των φορέων που συμβάλλουν στην ομαλή λειτουργία της πολιτείας. Να εφαρμόσουν ορισμένα μέτρα όπως για παράδειγμα βαρύτερες ποινές για αδικήματα όπως φόνους, κλοπές, ούτως ώστε να μειωθούν οι παρανομίες. Οι διάφορες υπηρεσίες του κράτους να εξυπηρετούν με συνέπεια και υπευθυνότητα όλους τους πολίτες, έτσι ώστε να πετύχουμε το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Τόσο ο ίδιος ο πολίτης όσο και το κράτος θα πρέπει να εργαστούν πάνω σε αυτό λόγω του ότι η σχέση τους είναι αλληλοεξαρτώμενη και μόνο τότε θα καταφέρουμε να διαφυλάξουμε τη Δημοκρατία για πολλά ακόμα χρόνια.

Εικόνα 10*: Αθηναϊκό πολίτευμα*, (Carey, 2010)

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αντωνιάδης, Λ., *Η Δημοκρατία στην Αθήνα τον 5ο και 4ο αιώνα π.χ,* Λευκωσία, 1992
- Αντωνόπουλος, Ε. Κ., *Ελληνισμός και Δημοκρατία,* Σύνδεσμος Νεοελλήνων Αθήνα, 1971
- Αρκουδογιάννης, Ν. Κ., *Ο Σόλων και αι οικονομικαί του μεταρρυθμίσεις,* Θεσσαλονίκη, 1957
- Γεωργακαράκου, Λ. Μ & Μπουραζέλης,Κ*., Έδοξε τη βουλή και τω δήμω, Η Αθηναϊκή Δημοκρατία μιλάει με τις επιγραφές της*, Επιγραφικό Μουσείο, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα, 2007
- Γκιζέλης, Γ., *Η Αθηναϊκή Δημοκρατία, Μελέτες για το πολίτευμα και την ιδεολογία των Αθηναίων*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 1995
- Γούντραφ, Π., Πρώτη Δημοκρατία: *Η πρόκληση μιας αρχαίας ιδέας,* Εκκρεμές, Αθήνα, 2009
- Κάνφορα, Λ., *Η Δημοκρατία: Ιστορία μιας ιδεολογίας,* Μεταίχμιο, Αθήνα, 2006
- Καραγάτση, Μ., *Η ιστορία των Ελλήνων: Ο αρχαίος κόσμος*, Τόμος Α' Βιβλιοπωλείο της Εστίας Ι.Δ. Κολλάρου Α.Ε, Αθήνα,1994
- Καργάκος, Ι. Σ., *Ιστορία των Αρχαίων Αθηνών,* Τόμος Β', Gutenberg, Αθήνα, 2004
- Καστοριάδης. Κ., *Η αρχαία Ελληνική Δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα,* Ύψιλον, Αθήνα, 1999
- Κυρτάτας, Ι. Δ & Ράγκος, Ι. Σ., *Η Ελληνική Αρχαιότητα: Πόλεμος- Πολιτική- Πολιτισμός*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών σπουδών, Ίδρυμα Μ. Τριανταφύλλου & Σια, Θεσσαλονίκη, 2010
- Λωράν, Ε., *Το μέλλον της Δημοκρατίας :Συζητήσεις στην Αθήνα*, Καθημερινή, 1978

- Μαρκαντωνάτος, Α. Γ., *Περικλέους Επιτάφιος: Ο διθύραμβος της Αθηναϊκής Δημοκρατίας*, Gutenberg, Αθήνα, 1988
- Μπέρν, Ρ. Α., *Ο Περικλής και η Αθήνα*, Γαλαξίας, Αθήνα, 1970
- Ντόκας, Α., *Η Αθηναϊκή Δημοκρατία*, Βιβλιοπωλείο της Εστίας Ι.Δ Κολλάρου Α.Ε, Αθήνα
- Παπαγαρυφάλλου, Λ. Π., *Αρχαία και Σύγχρονη Δημοκρατία: Από την Αθηναϊκή Δημοκρατία στη σύγχρονη οικογενειοκρατία και από την κληρωτή Δημοκρατία στη Δημοκρατία των επιγόνων*, Πελασγός, Αθήνα, 2007
- Παπαδής, Ι. Δ., *Ζητήματα Φιλοσοφίας*, Ζήτρος, Θεσσαλονίκη, 2008
- Παπαδής, Ι.Δ., *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2012
- Παπαδόπουλος, Θ., Ιδεολογία και Φιλοσοφία της Δημοκρατίας στην Αρχαία Ελλάδα, Κέδρος, Αθήνα, 1978
- Παπασταύρου, Σ. Ι., *Ιστορία της Ελλάδος*, Ι. Χιωτέλλη, Αθήνα, 1972
- Παπασταύρου,Σ. Ι., *Περικλής ο Ξάνθιππου και η χρυσή εποχή της Αθήνα*, Ι. Χιωτέλλη, Αθήνα, 1972
- Σακελλαρίου, Β. Μ., *Η Αθηναϊκή Δημοκρατία*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2008
- Τουλουμάκος, Σ. Ι., *Η θεωρητική θεμελίωση της Δημοκρατίας στην Κλασική Ελλάδα*, Παπαζήση, Αθήνα, 1979
- Τσάτσος, Θ. Δ., *Η έννοια της Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή συμπολιτεία*, Πόλις, Αθήνα, 2007
- Φραγκούλης, Κ. Α., *Θουκυδίδης: Ο επιτάφιος του Περικλή*, Πατάκη, Αθήνα, 1990
- Χατζόπουλος, Ο., *Θουκυδίδης: Άπαντα Τόμος 6, Τα γεγονότα από το 415 π. χ ως το 414 π.χ.*, Αρχαία Ελληνική πραγματεία, Κάκτος, Αθήνα, 1992
- Χατζόπουλος, Ο., *Πλάτων Πολιτεία*, Αρχαία Ελληνική πραγματεία, Κάκτος, Αθήνα, 1994

Ξενόγλωσση

- Botsford & Robinson., *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 1977
- Carey, C., *Η Δημοκρατία στην Κλασική Αθήνα*, Παπαζήση, Αθήνα, 2010
- Chatelet, F., *Η γέννηση της Ιστορίας, Η διαμόρφωση της Ιστορικής σκέψης στην Αρχαία Ελλάδα*, Τόμος Ι, Σμίλη, Αθήνα, 2001
- Cohen, R., *Αθηναϊκή Δημοκρατία: Από τη γέννησή της ως το θάνατό της*, Ειρμός, Αθήνα, 1992
- Croiset, A., *Οι Αρχαίες Δημοκρατίες*, Γ. Φέξη, Αθήνα, 1959
- Dunn, J., Δημοκρατία: Το *ταξίδι που δεν τέλειωσε 508π.χ.- 1993μ.χ.,* Ινστιτούτο του βιβλίου Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1997
- Farrar, C., *Οι αρχές της Δημοκρατικής σκέψης στην Κλασική Αθήνα,* Παπαδήμας, Αθήνα, 1991
- Fassó, G., *Η Δημοκρατία στην Ελλάδα,* Ποσειδώνας, Θεσσαλονίκη, 1971
- Finley, I. M., *Αρχαία και Σύγχρονη Δημοκρατία,* Ευρύαλος, Αθήνα, 1989
- Forrest, G. W., *Η γέννηση της Αθηναϊκής Δημοκρατίας: Ο χαρακτήρας της Ελληνικής Πολιτικής 800-400 π.χ*, Παπαδήμα, Αθήνα, 1994
- Glotz, G., *Η Ελληνική Πόλις*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 1994
- Homo, L., *Ο Περικλής*, Ενωμένοι Εκδότες, Αθήνα
- Mossé, C., *Το τέλος της Αθηναϊκής Δημοκρατίας*, Παπαζήση, Αθήνα,1978
- Mossé, C., *Αθήνα: Ιστορία μιας Δημοκρατίας,* Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 1988
- Naquet, V. P & Lévêque, P., *Κλεισθένης ο Αθηναίος*, Ευρύαλος, Αθήνα, 1989
- Naquet, V.P., *Οι Έλληνες, οι Ιστορικοί, η Δημοκρατία: η μεγάλη απόκλιση*, Πατάκη, Αθήνα, 2002
- Ober, J., *Μάζες και Ελίτ στη Δημοκρατική Αθήνα: Ρητορική, ιδεολογία και η ισχύς του λαού*, Πολύτροπον, Αθήνα, 2003

- Romilly, J., *Προβλήματα της Αρχαίας Ελληνικής Δημοκρατίας*, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1992
- Romilly, J., *Πόσο επίκαιρη είναι η Αθηναϊκή Δημοκρατία σήμερα*; Ερμής, Αθήνα, 2009
- Sinclair, K. R., *Δημοκρατία και συμμετοχή στην Αρχαία* Αθήνα, Ινστιτούτο του βιβλίου Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1997
- Starr, G. C., *Η γέννηση της Αθηναϊκής Δημοκρατίας: Η εκκλησία κατά τον πέμπτο αιώνα π.χ.*, Ινστιτούτο του βιβλίου Μ. Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1991